

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Manja Jakin Černe

Mentor: izredni profesor dr. Mitja Velikonja

**MITOLOGIJA SOVRAŽNIKA:
MITOLOŠKA KONSTRUKCIJA PODOBE SOVRAŽNIKA SKOZI
TEORIJO ZAROTE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

*Zahvaljujem se svoji družini, ker me je ves čas podpirala,
še posebej hvala moji mami, Magdi Jakin Černe, ki ni obupala do konca.
Hvala seveda tudi mojemu mentorju dr. Mitji Velikonji za vse nasvete, ki sem jih upoštevala,
pa tudi za tiste, ki jih nisem.
Hvala mojim prijateljem in sošolcem, ki so me prenašali in mi svetovali.
In za konec hvala Samotu, že samo zato, ker si z mano.*

MITOLOGIJA SOVRAŽNIKA: MITOLOŠKA KONSTRUKCIJA PODOBE SOVRAŽNIKA SKOZI TEORIJU ZAROTE

Diplomsko delo obravnava mitologijo sovražnika, bolj natančno konstrukt mitološkega sovražnika skozi teorijo zarote, pri čemer je poudarek na notranjem sovražniku. Mitologija sovražnika je prikazana na obdobju makartizma v 50-ih letih 20. stoletja v Združenih državah Amerike. Podrobneje sta predstavljena glavni nosilec mitologije Joseph R. McCarthy in senatni Stalni preiskovalni pododbor, ki je McCarthyju služil kot sredstvo za oblikovanje konstrukta mitološkega komunističnega sovražnika in njegovo uveljavitev v družbi in politiki takratne Amerike. Zgodovinski vidik dogajanja pred, v in po obdobju makartizma daje pregled nad nastankom in vzponom politične mitologije notranjega komunističnega sovražnika, ki je bila del makartizma.

Raziskovalno vprašanje in hipotezi, ki govorijo o teoriji zarote kot delu politične prakse in sredstvu političnega sistema, političnih skupin in posameznikov, sem preverjala z analizo dela zaslišanj, ki jih je opravljal McCarthy v okviru Stalnega preiskovalnega pododpora. Uporabila sem zapisnike zaslišanj v primeru Varnost – Združeni narodi, ki predstavljajo vzorec mitološkega diskurza, ki je služil za oblikovanje mitologije o sovražniku. Prikazane so tako družbeno-integrativne posledice konstrukta notranjega sovražnika skozi teorijo zarote, kot njegove negativne in represivne posledice. Opravljena raziskava potrjuje, da je teorija zarote element politične prakse.

KLJUČNE BESEDE: mit, mitologija, sovražnik, zarota, makartizem.

ENEMY'S MYTHOLOGY: MYTHOLOGICAL CONSTRUCT OF THE IMAGE OF THE ENEMY THROUGH CONSPIRACY THEORY

The diploma work discusses the enemy's mythology, more specifically the construct of mythological enemy through conspiracy theory. Through all this, the emphasis is on the enemy from within. The enemy's mythology is presented in the period of McCarthyism in the 1950's in the United States of America. Also presented, but more thoroughly, are the leading advocate of political mythology Joseph R. McCarthy and the Senate's Permanent Subcommittee on Investigations. The Subcommittee was mainly used by McCarthy for constructing the communist mythological enemy and its enforcement to the society and politics in America at that time. The historical view of periods before and after McCarthyism allows an overview of the beginning and ascension of political mythology of communist enemy from within, which was a part of McCarthyism.

The research question and the two hypotheses, which talk about conspiracy theory as a part of political practice and as a tool in the hands of political groups and individuals, were tested with analysis of the case Security – United Nations. The analysis refers to the case of interrogations, which were conducted by Permanent Subcommittee on Investigations. The case, which was used in the analysis, represents the mythological discourse that was used for forming the enemy's mythology. It shows socially integrative consequences of the construct of the enemy from within as well as its negative and repressive consequences. The analysis and research confirms that conspiracy theory is a component of political practice.

KEY WORDS: myth, mythology, enemy, conspiracy, McCarthyism.

KAZALO

1 UVOD	5
1. 1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZI	6
1. 2 METODOLOGIJA	7
2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	8
2. 1 MITOLOGIJA, MIT IN NOSILCI MITOLOGIJE	9
2. 2 POLITIČNA MITOLOGIJA IN MIT	11
2. 3 MITOLOGIJA SOVRAŽNIKA	12
2. 4 TEORIJA ZAROTE.....	14
3 OBDOBJE MAKARTIZMA V ZDA: TEORIJA ZAROTE V POLITIČNEM MITU	17
3. 1 JOSEPH RAYMOND McCARTHY: GLAVNI NOSILEC MITOLOGIJE NOTRANJEGA KOMUNISTIČNEGA SOVRAŽNIKA.....	19
3. 2 1945 – 1950: ZAČETKI MITA O KOMUNISTIČNEM SOVRAŽNIKU IN BOJA PROTI KOMUNIZMU.....	22
3. 3 1950 – 1955: VZPON IN PADEC MAKARTIZMA IN TEORIJA ZAROTE O KOMUNISTIČNI INFILTRACIJI	24
3. 4 1955 – 1961: ZATON TEORIJE ZAROTE S PODOBO NOTRANJEGA KOMUNISTIČNEGA SOVRAŽNIKA	30
3. 5 STALNI PREISKOVALNI PODODBOR: SREDSTVO V ROKAH NOSILCEV POLITIČNE MITOLOGIJE	31
4 ANALIZA PRIMERA.....	34
4. 1 PRIČE: AMERIČANI, KATERIH POREKLO JE VPRAŠLJIVO	35
4. 1. 1 PRIČE, KI SO SODELOVALE	37
4. 1. 2 PRIČE, KI NISO SODELOVALE	38
4. 2 PRIČE: AMERIČANI, KATERIH POREKLO NI VPRAŠLJIVO	39
4. 2. 1 PRIČE, KI SO PRIZNALE.....	40
4. 2. 2 PRIČE, KI SO SPREMENILE POLITIČNO PREPRIČANJE	41
4. 2. 3 PRIČE, KI NISO SODELOVALE	42
4. 3 ANALIZA MITOLOŠKEGA DISKURZA.....	44
4. 4 TEORIJA ZAROTE: MESTO IN PODOBA MITOLOŠKEGA SOVRAŽNIKA	50
5 ZAKLJUČEK	53
5. 1 TEST HIPOTEZ IN RAZISKOVALNEGA VPRAŠANJA	55
LITERATURA:	60

1 UVOD

Mitologija sovražnika v kontekstu mita in mitologije zaseda stalno mesto, saj lahko sovražnika kot del mitološke realnosti najdemo v vseh mitologijah.

Namen diplomskega dela je raziskati in analizirati mitologijo sovražnika oziroma mit o zarotah sovražnikov skozi teorijo zarote. Taka perspektiva ponuja svež in edinstven pristop k mitologiji sovražnika. Teorija zarote namreč kot sovražnika ne prepozna nujno le tujcev oziroma ljudi izven mitološkega okvira, temveč tudi ljudi znotraj nekega mitološkega okvira - 'insajderje' oziroma sotvorce nekega mita in jim pripisuje enake mitološke razsežnosti sovražnika kot jih zunanjemu sovražniku. S tem teorija zarote sodeluje pri uničevanju sistema, ki jo ustvarja. Ali pa morda ne? Ima teorija zarote morda nek drug namen, neko drugo poslanstvo?

Poleg teh vprašanj se porajajo tudi druga. Kdo in zakaj v nekem določenem trenutku in političnem sistemu skonstruira neko teorijo zarote in kdo je nosilec mitologije? Kdo je žrtev teorije zarote in kdo je sploh sovražnik?

Mitologija sovražnika in z njo mitološka konstrukcija podobe sovražnika iz družbe potegne tisto, kar se v navadnem življenju skriva pred drugimi družbami. V sovražniku oziroma skozi sovražnost do neke skupine se prikažejo vse najslabše lastnosti, lastnosti, ki jih neka družba prezira, zaničuje, v končni fazi sovraži. Sovražnik je navadno v neki družbi prikazan kot tujec oziroma nekdo drugačen, nekdo, ki ni naš, ki ni mi (čeprav ni vedno razvidno, kdo naj bi mi bili). Podoba sovražnika se gradi na grožnji, ki ni nujno neposredna ali jasno razvidna. Grožnje in posledično tudi sovražniki, ki se pojavljajo v teorijah zarote, so za nekatere bolj za druge manj verjetni. Vprašati se je potrebno, zakaj in kako določena teorija zarote sproži tako razširjeno verovanje v neko grožnjo oziroma sovražnika, da to verovanje postane nekaj vsakdanjega v tej družbi.

Kot je bilo že omenjeno, teorije zarote skonstruirajo tako zunanje kot notranje mitološke sovražnike. Negativni oziroma razdiralni učinki mitologije o sovražniku so največkrat jasno vidni in prepoznavni tako na sami družbi kot na in v njeni okolici. Hkrati pa se vendar lahko vprašamo, ali obstajajo in kakšni so, če so, družbeno-integrativni učinki konstruiranja mitološkega sovražnika. Predvsem se problem družbeno-integrativnih učinkov pojavi pri konstruiranju notranjega sovražnika in njegovega položaja znotraj teorije zarote. Kakšni so 'pozitivni' učinki mita o notranjem sovražniku za neko družbo in politični sistem in ali le-ti sploh obstajajo?

Pri konstrukciji podobe mitološkega sovražnika skozi teorijo zarote se izkorišča princip nedoločljivosti in neoprijemljivosti teorije zarote. Neoprijemljivost in nedoločljivost sta tisti, ki odpirata prostor imaginarnemu, ki dopuščata in omogočata političnim skupinam in posameznim politikom, da dosežejo široko sprejemljivost mitologije, da teorijo zarote približajo pripadnikom skupnosti.

In če lahko trdimo, da je ideologija sedanost mita in da je ideološki mit realnost današnjih družb, kje drugje iskati mite in mitologije sovražnika kot v ideologijah in politiki sedanosti, polni teorij zarot.

1. 1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZI

V svojem diplomskem delu sem si za cilj zastavila raziskati in analizirati pomembnost teorije zarote v mitologiji sovražnika v sodobni politični mitologiji in družbi. Hkrati s tem sem podrobneje odkrivala tudi položaj notranjega sovražnika v politični mitologiji, političnih sistemih in družbi. Okvir, skozi katerega sem raziskovala in obravnavala raziskovalno vprašanje, mi je predstavljalo obdobje makartizma.

Glavno raziskovalno vprašanje se tako glasi:

Ali lahko trdimo, da je teorija zarote v sodobnih političnih mitologijah eden izmed elementov vsake (vladajoče) politične prakse?

V pomoč pri odgovarjanju na to vprašanje sta mi bili hipotezi.

1. hipoteza:

Teorija zarote pomaga pri konsolidiranju obstoječega političnega sistema in hkrati pomaga tudi pri diskreditaciji, marginalizaciji in likvidaciji skupin ali posameznikov.

2. hipoteza:

Del političnega življenja neke družbe je tudi teorija zarote, s katero skušajo njeni zagovorniki razlagati določena dogajanja v družbi, obenem pa deluje diskriminatorno in celo uničevalno do nekonformnih skupin ali posameznikov v družbi.

Diplomsko delo sem razdelila na tri dele. V prvem delu sem razložila in opredelila temeljne pojme, ki sem jih uporabljala v svojem diplomskem delu. V drugem delu sem predstavila pojav in obdobje makartizma, ki sem si ju izbrala za raziskavo, in njunega glavnega akterja Josepha McCarthyja, ki je bil na višku makartizma dojet kot glavni nosilec mitologije. Umestila sem jih v takratno ameriško družbo in politiko. Poiskala in izpostavila

sem njihove povezave z mitologijo sovražnika in teorijo zarote. Ker pa je cilj diplomskega dela pokazati, kako deluje ustvarjanje mitoloških podob notranjih sovražnikov preko teorije zarote, sem se osredotočila na teorijo zarote in njen odnos do notranjega sovražnika. V tretjem delu sem poiskala odgovore na zastavljeni hipotezi in raziskovalno vprašanje. Kot izhodišče za iskanje odgovorov sem si izbrala eno izmed preiskav, s katerimi se je McCarthy ukvarjal med svojim predsedovanjem Stalnemu preiskovalnemu pododboru ameriškega Senata. To je primer preiskave Varnost – Združeni narodi (Security – United Nations) iz leta 1953, ki se je večinoma ukvarjal z Juliusom Reissom, zaposlenim pri Združenih narodih, in njegovo povezanostjo s komunisti in komunizmom v ZDA in na Poljskem. Na izbiro primera je vplivala tudi moja smer študija (mednarodni odnosi).

1. 2 METODOLOGIJA

Pri izdelavi svojega diplomskega dela sem se v prvih dveh delih posluževala predvsem analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov. Uporabljala sem tako zgodovinsko kot funkcionalno metodo interpretacije.

Večina virov, ki sem jih na ta način razlagala in uporabljala, je bila na voljo v tujih jezikih (angleščina, v času nastanka virov obstoječa srbohrvaščina, srbščina), nekaj pa jih je bilo tudi v slovenščini.

Uporabljala sem tudi internetne vire, med katere sodijo predvsem zapisniki McCarthyjevih zaslišanj osumljencev in prič. Tretji del diplomskega dela tako sloni na zapisnikih zaslišanj – primarnem viru, ki je hkrati tudi internetni vir.

Pri analizi primera nisem uporabljala samo kvalitativne analize besedila, temveč tudi kvantitativno analizo besedila, kjer sem se osredotočila predvsem na frekvenco nekaterih poudarkov (ponovitve vprašanj in odgovorov, uporaba besednih zvez in posameznih besed...).

Če povzamem, v svojih metodoloških pristopih sem se osredotočila na analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov ter analizo primera.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Pri raziskovanju položaja teorije zarote v sodobnem političnem mitu in sodobni (politični) družbi¹ ne moremo mimo pojasnitve temeljnih pojmov, ki se jih poslužujemo. Uporabljeni pojmi so težko opredeljivi na en sam način. Problemi nastanejo tudi, ko se nekateri izmed pojmov v vsakdanjem življenju uporabljajo v drugačnih pomenih in okoliščinah kot v strokovni teoriji in literaturi. K temu pripomore tako njihova uporaba v družbi in javnosti kot izpostavljanje v medijih. Hitro nas lahko zanese, da bi uporabili razlago, ki nam je trenutno najbližja, čeprav ni nujno ustrezna in primerna. Mit, mitologija in teorija zarote lahko raznim uporabnikom teh pojmov pomenijo nekaj zelo različnega.

V vsakodnevnem govoru politikov in politične družbe sicer ne zasledimo pogosto besed kot so mit, politični mit in mitologija, čeprav so sodobne politične družbe prepredene z njihovimi prvinami. Zdi se, da le v skrajnih situacijah lahko v javnosti in medijih zasledimo izrecno izpostavljanje oziroma sklicevanje na mit in mitologijo. Družbe namreč težijo k izbrisu mitov iz svoje realnosti, čeprav brez njih ne obstajajo. Besedna zveza teorija zarote pa kot taka vedno pogosteje zaide v besednjak politikov in javnosti ter prevzema mesto, ki ga je že imela, mesto vedno bolj pomembnega elementa v sodobni družbi. Pri pojavljanju teh besednih zvez in teh temeljnih pojmov v vsakdanjem življenju se srečujemo z nasprotjem. Na eni strani sta pojma (mit, mitologija), ki sta skoraj nevidna oziroma neizpostavljena v družbi, a hkrati obstoječa in realna, na drugi strani je pojem (teorija zarote), ki se vedno bolj izpostavlja, a je hkrati na nek način nerealen in pogosto neobstoječ v tej isti družbi. In če se taki in drugačni problemi pri dojemanju in razlaganju temeljnih pojmov pojavijo že v vsakdanjem življenju, lahko pričakujemo tudi v strokovni literaturi veliko število različnih razlag in pojasnil.

V svojem diplomskem delu sem se pri razlagi temeljnih pojmov opirala na različne avtorje. Njihove razlage temeljnih pojmov sem skušala prikazala tako, da je razlaga posameznega pojma čimbolj celovita in razumljiva. Temeljni pojmi, ki jih predstavljam, so: **mitologija, mit in nosilci mitologije, politična mitologija in mit, mitološki sovražnik, teorija zarote.**

¹ Sodobno družbo razumem kot družbo po prvi svetovni vojni. V tem kontekstu se razlaga tudi vso drugo sodobnost, ki se nanaša na mitologijo in mite.

2. 1 MITOLOGIJA, MIT IN NOSILCI MITOLOGIJE

Mitologija je največkrat razumljena kot sistem mitov neke družbene skupine. Mitologija, tako kot mit, je nevprašljiva, samoumevna in nezavedna in je ne moremo izbrisati iz družbe. Mitologije tudi ne moremo pojmovati zgolj kot zgodovinsko kroniko neke družbe (Malinowski 1999: 34). "Mitologija pomeni družbi izvir, prvo resnico, s katero se lahko razloži vse, in zadnje zatočišče, v katerega se lahko vedno zateče" (Velikonja 1996: 11). Tako se v neki družbi z mitologijo pravzaprav sklaplja njen življenjski krog. Če želi družba spremeniti svoja temeljna verovanja, osnove svojih mitologij, to najlažje stori s spreminjanjem mitov, ki se prenašajo z generacije na generacijo. Vsaka generacija na ta način dobi možnost spreminjanja mitologije neke družbe. Matić (1984: 52) pravi, da mora neka generacija za spreminjanje mitologije ustvarjati nove mite, saj le mit lahko zamenja mit.

Miti in mitologije se ne spreminjajo sami od sebe. Tu vstopi oseba – zainteresiran posameznik ali skupina, ki jo razumemo in dojemamo kot nosilca mitologije. Nosilci mitologije so tisti, ki v danem trenutku usmerjajo in ustvarjajo mit in mitologijo, jo reproducirajo in razširjajo. Nosilec mitologije je lahko več, lahko se spreminjajo oziroma zamenjajo, odvisno pač od poteka in razvoja tako mita kot mitologije. Prav tako lahko prihajajo iz katerekoli sfere družbenega življenja (politike, religije, kulture...). Odvisno je pač, za katere vrste mit in mitologijo gre. Za nosilca mitologije navadno označimo tistega, ki igra oziroma ima to vlogo v javnem življenju torej je glavni razširjevalec, ki prevzema odgovornost tega mesta. Nosilec mitologije je tudi nosilec avtoritete v mitologiji in je navadno tisti, ki oblikuje in spreminja mitološke konstrukte v nekem obdobju, v neki generaciji.

Tako kot vsaka generacija v neki družbi dobi možnost spreminjanja mitologije in ustvarjanja svoje nove, nadgrajene mitologije, ima in pozna vsaka družba svojo, specifično mitologijo. V vseh mitologijah pa lahko najdemo skupne točke, ki jim mitologije in miti sledijo. Tako je mit povsod sveta zgodba, ki govori o treh stvareh:

- o nastanku,
- o najpomembnejših dogodkih,
- o usmerjanju v prihodnost oziroma sami prihodnosti.

Ti trije temelji mita služijo različnim funkcijam mita. Večina avtorjev se strinja, da so funkcije mitologije in mita predvsem v služenju neki konkretni družbi. Po nekaterih razlagah (Velikonja 1996) so osnovne funkcije mita (in mitologije):

- družbeno-integrativna funkcija, ki homogenizira družbo navznoter,

- spoznavna funkcija, s katero mitologija in mit pojasnjujeta in urejata družbo, klasificirata in dajeta smisle,
- komunikacijska funkcija, ki poskrbi, da mitološki diskurz postane diskurz vsakdanjika.

Druge razlage gredo v smer pojmovanja osnovne funkcije mitov kot mentalnega preoblikovanja zavesti (Girardet 2000: 206). Iz tako razumljene funkcije mitov lahko izpeljemo tudi izreden pomen in delovanje mita na človekovo zavest in podzavest. Mitologije se v družbi sicer naučimo, vendar jo nato ponotranjimo do te mere, da preide na raven podzavesti in ji zato tudi pripisujemo drugačen, poseben pomen (Girardet 2000). Iz opiranja na Levi-Straussa izhajajo razlage, ki vidijo funkcijo in smisel mitov v razreševanju paradoksov človeških prepričanj (Matić 1984: 101). Miti so nekakšen smerokaz, ki omogoča družbi osmišljanje in vrednotenje stvari in situacij, s katerimi se srečuje (Matić 1984: 12-13). Mit in mitologija funkcionirata tudi kot pomembna kulturna sila (Malinowski 1999: 34) in sta s tem "realnost, ki se živi" (Malinowski 1999: 36). Ne gre prezreti, da miti služijo kot most med individualnim in kolektivnim, kar je razvidno predvsem v času družbenih sprememb, ki jih sproži trenutno nezadovoljstvo z obstoječo mitologijo (Girardet 2000: 209). To je v skladu s trditvijo, da miti svoje vrhunce doživljajo v trenutkih ekonomskih ali družbenih sprememb in pomagajo rušiti obstoječe ravnotežje (Girardet 2000: 152). K temu pripomore tudi splošni kolektivni odpor proti poistovetenju s trenutnim stanjem (Girardet 2000: 205).

Mit kot del mitologije je nedokončana zgodba, ki od družbe, v kateri obstaja, zahteva nenehno obnavljanje, nadgrajevanje in dopolnjevanje. To pa dosega z in ob pomoči aktualne ideologije (Velikonja 1996: 24-26). Če je mit nadržacionalen, je ideologija njegova racionalizirana oblika (Matić 1984: 17, 53).

Kljub vsem trditvam, ki mitu in mitologiji pripisujejo večplastnost in multifunkcionalnost, ne moremo trditi, da je mitologija posnetek resničnosti, lahko pa trdimo, da je njen odsev oziroma predstava družbe o sami sebi. Mitologijo neke družbe torej tvorijo mitološke zgodbe in ideološki konstrukti skupaj (Velikonja 1996: 26). Skozi čas se spreminja ideologija in skozi čas se spreminjajo mitološke zgodbe. Tako v današnjem času že ločimo med sodobnimi in tradicionalnimi miti. Sodobni miti se od tradicionalnih razlikujejo v več lastnostih. Utemeljeni so na novih osnovah, vsebujejo več "realnega" in manj "usodnega", prilagajajo se spremembam naslovnikov mitoloških zgodb, ustvarjajo nove kombinacije mitoloških zgodb, njihova "majhnost" je omejena s pluralnostjo sodobnih družb (Velikonja 2003: 8). Mit in mitologija dandanes nista več 'rezervirana' za bogove in velike usode posameznikov. Začela sta se prepletati z vsakdanjim življenjem. Ljudje so začeli posnemati obnašanje bogov, se jim

približevati; kar je realno in smiselno v mitologijah je postalo dosegljivo in uresničljivo (Eliade 1986: 904). S tem je mitologija na nek način sicer izgubila svoje bogove, junake in velike usode, hkrati pa so udeleženci sodobnih mitologij na nek način postali novi (sodobni) bogovi in junaki z velikimi usodami.

2. 2 POLITIČNA MITOLOGIJA IN MIT

Razlago pojmov politične mitologije in političnega mita lahko začnemo s trditvijo, da je mitologija "kot koherenten sistem verovanja neukinljiv del vsake politike in družbene prakse". (Velikonja 1996: 33)

Današnje politične mitologije so ena izmed oblik sociocentrističnih mitologij², so univerzalistične svete zgodbe, ki niso usmerjene v prihodnost, ampak k praktičnemu političnemu cilju (Velikonja 2003). Opravljajo pa tudi vse funkcije, ki jih opravljajo 'navadne' mitologije. Vsak politični mit tako vsebuje celovito in natančno zgrajeno vizijo kolektivne sedanjosti in prihodnosti (Girardet 2000: 207). Ta kolektivna sedanjost in prihodnost seveda služita doseganju določenega političnega cilja. Vizija praktičnega političnega cilja ni vedno povsem usklajena z realnimi možnostmi neke družbe.

Sodobna politična mitologija je kolektivna, pragmatična zgodba, ki je dovolj preprosta v govorjenju o sebi in drugih, da jo razumejo vsi. Predstavlja samokonstrukcijo in samopercepcijo neke politične družbe (Velikonja 2003: 9). Za uspeh neke politične mitologije (političnega mita) je tako potrebno, da je ta samopercepcija dovolj privlačna in tudi sprejemljiva za širše množice. Politične skupine, predvsem tiste, ki si želijo prevzeti oblast ali uvesti spremembe v družbi, delujejo v smeri sodelovanja z množicami in vplivanja nanje. Pri takem delovanju se te zainteresirane politične skupine pri izbiranju naslovnika skušajo izogniti posameznikom in se obračajo na skupine in množice, v katerih posameznik ne obstaja kot individuum, oziroma je nepomemben. Za neko politično skupino je tako potrebno 'samo' ugotoviti, kaj je v nekem trenutku v določeni skupini ali množici sprožilec, ki ju bo usmeril v sodelovanje in sledenje nekemu političnemu mitu.

Noben politični mit se ne razvija ločeno od zgodovinske realnosti. Po Girardetu (2000: 206) do rojstva političnega mita pride v trenutku, ko družbene travme postanejo psihološke. Prav zato je politični mit odličen pokazatelj kolektivnih stanj (družbe), v katerih je nastal in

² Sociocentristične mitologije so mitologije, ki temeljijo na družbi, iz nje izhajajo in govorijo o nastanku neke družbe, jo na nek način razlagajo.

preživel. Politični mit v družbi preživi tako, da si izbori svoje mesto v njej, od tega je odvisna tudi moč, ki jo mit ima (Matić 1984: 136).

Politični mit je prav tako kot 'navaden' mit del sodobnosti. Je izmišljena nadgradnja, izkrivljena in neobjektivna, nezanesljiva in sporna pojasnitev resničnosti. Vseeno ne gre zanemariti njegove razlagalne vrednosti, saj ponuja pomoč pri razumevanju določene politične situacije in okoliščin (Girardet 2000: 13-14). Velikonja (2003: 8) sodobne politične mitologije razume kot "eno izmed novih oblik definiranja skupnosti, družbene in politične solidarnosti ter povezanosti, [...] kot obliko 'politične imaginacije' in obenem 'politične transcendence', mitološkega dojetanja političnega življenja, političnega 'verovanja'". Za Girardeta (2000: 15) je sodobni politični mit tekoča zgodba s konstantno spreminjajočo se vsebino in zabrisanimi mejami. Miti so tisto, kar politika izrablja, da se širi v vse sfere neke družbe (Matić 1984: 20). Politična mitologija v sodobnem času pa je dojeta kot del politične propagande in vsakodnevnega političnega pragmatizma (Matić 1984: 140).

Politični mit morda prav zaradi svoje narave izkrivljanja resničnosti, še bolj kot drugi miti, tvori svojo posebno mitološko realnost. Nekateri politični miti pa včasih celo prerasejo svojo mitološko realnost, oziroma mitološka realnost postane dejanska realnost neke družbe. Prav to pa je tudi ena izmed nevarnosti političnih mitov. Morda je prav zaradi te nevarnosti in njenih manifestacij (križarske vojne, inkvizicija, nacizem, stalinizem...) vedno več preučevalcev sodobnih političnih mitologij.

2.3 MITOLOGIJA SOVRAŽNIKA

Mitologija sovražnika sodeluje pri razlaganju nekaterih družbenih pojavov, mobilizaciji, ustvarjanju družbene zavesti in je običajno temeljni element političnih mitov. Mit o sovražnikih, izdajalcih in zarotah pogosto predstavlja celo enega izmed konstitutivnih mitov ali pramitov v repertoarju sodobnih političnih mitov.

Miti o sovražnikih se pojavljajo v zelo različnih družbenih situacijah. Guthbertson (v Matić 1984: 124-125) politične mite kategorizira glede na vlogo, ki jo opravljajo v določeni (zgodovinski) situaciji v družbi. Tako lahko po njegovi tipologiji v stanju notranjih sporov ali nasprotovanja obstoječi oblasti najdemo mite, ki sovražnika še bolj natančno določijo in izpostavijo, kot na primer mit lova na čarovnice in mit žrtvenega jagnjeta. V stanju zunanjih groženj so po tej tipologiji najpogostejši miti o sovražniku rasni in etnični miti.

Iz zgodovine je razvidno, da je množice lažje motivirati, če imajo v dani situaciji neko skupino, ki jo lahko obtožijo kot krivca za neuspehe, slabe razmere in podobne dogodke, ki ogrožajo družbo in njene člane. Ta krivec je predstavljen kot skupina, organizacija in ne kot konkretni posameznik. V mitologiji sovražnika prihaja do tega, da izbrana skupina, ki je označena kot grešni kozel, postane stalni mitološki sovražnik. Taka skupina je pogosto opredeljena kot skupina tujcev. Skupina tujcev je trajno sumljiv in osumljen kolektiv. Od zgodovinskega in družbenega konteksta je odvisno, kdaj taka skupina postane skupina sovražnikov (Bielefeld 1998).

Podobo sovražnika, ki jo gradi (ponavadi vladajoča) politika, je potrebno oblikovati in nato predstaviti javnosti in družbi s ciljem, da jo bo ta sprejela kot realno grožnjo, kot sovražnika. Sovražniki oziroma tujci kot sovražniki se potem lahko onemogočajo in preganjajo na nivoju države, s tem država oziroma vladajoča politična opcija legalizira sovraštvo do tujcev (Bielefeld 1998: 122).

Pogosto se sovražniki v mitologiji dojemajo kot mitološki antisimboli (Matić 1984: 129). Pomagajo pri gradnji mitološkega nasprotja med dobrim in zlim. Sovražniki predstavljajo zlo, družba predstavlja dobro. Prav tako preobrazba tujca v sovražnika ustvari dva fiktivna kolektiva: mi in oni (Bielefeld 1998: 15). Naš kolektiv predstavlja dobro, njihov kolektiv predstavlja zlo. Konstrukcija mitološkega sovražnika v neki družbi (državi) poteka preko mehanizmov najprej politične delegitimacije in diskreditacije, potem depersonalizacije in dehumanizacije do končnega obračuna. Idealni sovražnik je torej absolutna razlika idealiziranega pripadnika matične skupine (Velikonja 2003: 11).

Podobo mitološkega sovražnika se gradi na lastnostih, ki so nasprotne lastnostim pripadnikov neke družbe. Nasprotne lastnosti oziroma slabe, negativne lastnosti se navadno pripisuje tujcem. Včasih se pojavi tudi skupina posameznikov znotraj družbe, ki je okarakterizirana s temi in takimi lastnostmi in tako postane (notranji) sovražnik. Najpogosteje so pripadniki take skupine hkrati tudi pripadniki neke posebne skupine, ki se po katerikoli drugih lastnostih loči od ostalih posameznikov znotraj družbe. Skupina in posamezniki so zato v nekem trenutku obravnavani kot tujci. Podobo notranjega sovražnika v neki družbi je sicer težje sprejeti, saj je potrebno s tem sprejeti tudi negativne lastnosti lastne družbe in s tem na nek način tudi samega sebe. Vendar je tudi taka mitološka konstrukcija sovražnika možna in se dogaja. Ko družba sprejme podobo mitološkega sovražnika, ki jo skonstruira politična mitologija, je to podobo zelo težko odstraniti tako iz mitologije kot iz družbe. Niti sama mitologija sovražnika, ki je globoko zakoreninjena v mitologiji družbe, pa ne daje zagotovila, da se nek mit o sovražniku ne bo obrnil proti družbi, ki ga je ustvarila.

2. 4 TEORIJA ZAROTE

Teorija zarote je v diplomskem delu obravnavana kot del politične mitologije in kot sredstvo za doseganje političnih ciljev. Seveda se je prej potrebno vprašati, ali je to mogoče, ali obstajajo temelji za tako razumevanje teorije zarote. Girardet preučuje (v svoji knjigi *Politički mitovi i mitologije*) štiri velike mitološke strukture, ki se pri njem nanašajo na francosko družbo in zgodovino od 18. stoletja dalje. Te štiri velike mitološke strukture so: Zarota, Zlata doba, Rešitelj, Enotnost (Girardet 2000: 11). Tako Girardet teorijo zarote (Zaroto) vključi v politično mitologijo neke določene družbe in potek razvoja in zgodovine te družbe. Teorijo zarote predstavi kot integrativni del družbe, kot eno izmed (časovnih) obdobij, skozi katero poteka razvoj neke mitologije v tej družbi. Če iz Girardetovih mitoloških struktur izluščimo osnove, jih posplošimo in razčlenimo, lahko nato Girardetove mitološke strukture uporabimo za iskanje mitoloških struktur tudi na drugih družbah. Strukture (Zarota, Zlata doba, Rešitelj, Enotnost), ki jih je za francosko družbo uporabil Girardet, tako lahko uporabimo kot vzorec za proučevanje in razumevanje mitoloških struktur v katerikoli družbi.

Sama sem teorijo zarote obravnavala kot samostojni element ali del neke mitologije, ne pa kot zgodovinsko dimenzijo razvoja neke mitologije in družbe, kot to počne Girardet na primeru Francije. Kljub temu, da teorije zarote ne obravnavam kot enega izmed elementov v zgodovinskem razvoju neke družbe, se zavedam, da je zgodovinska dimenzija v mitologiji, ki vsebuje teorijo zarote, morda bolj izražena in izpostavljena kot v drugih mitologijah brez nje. Pri teoriji zarote realnost in domišljija pomagata druga drugi in se razvijata druga zaradi druge (Girardet 2000: 208). Interpretacija zgodovine, posameznih zgodovinskih dogodkov in zgodovinskih osebnosti sledi in se poslužuje tega prepletanja. Tako je potrebno ločiti med elementi teorije zarote, ki so vsaj blizu nekemu realnemu stanju in tistimi, ki so povsem izmišljeni. Prav pri teoriji zarote (v primerjavi z nekaterimi drugimi političnimi miti) je to še težje, saj teorija zarote s svojo čustveno dimenzijo to ločevanje preprečuje. Sistem konstrukcije mitološkega sovražnika se izrablja do skrajnosti in zato so elementi realnosti pogosto izkrivljeni. Strategija, ki se je nosilci teorije zarote poslužujejo za doseganje svojih ciljev, vsebuje rušenje običajev ter sistematično uničevanje družbenih tradicij in moralnih vrednot (Girardet 2000: 44). Taka strategija in njena uporaba potrjujeta umestitev mita o zaroti v mitologijo sovražnika.

V mitologiji nasploh je pogosto prisotna opozicija dobrega in zlega. V teoriji zarote je ta opozicija včasih zabrisana, saj ni povsem jasno, kdo je dober in kdo slab. Po eni strani nas

teorija zarote prepričuje, da ni dvoma v to, kdo je slab, saj je jasno razvidno, da je to sovražnik in da je nosilec teorije zarote tisti, ki je dober. Vendar nas analiza teorije zarote privede do prevelikih dilem o nosilcu zarote, da bi lahko trdili, da je dobro in zlo v teoriji zarote jasno razvidno še kako drugače, kot le na prvi pogled. Če bi bili politični miti v celoti konstrukcija samo politikov in politične prakse, potem bi te mite in politiko lahko dojemali kot zaroto politične elite proti množicam in družbi (Matić 1984: 105-106). Povsem jasno bi bilo, kdo je dober in kdo slab. Vendar pa pri gradnji oziroma nadgradnji političnih mitov sodelujejo družbene skupine in posamezniki, ki niso nujno iz politične sfere družbe. Tako ne moremo trditi, da je politika samo slaba in ostali del družbe samo dober, kot tudi ne moremo trditi, da so vsi politični miti praviloma že politična zarota.

Teorija zarote deluje v okviru nekega političnega mita na vseh ravneh: državni, institucionalni, nacionalni in drugih. Bielefeld izpostavlja delovanje teorije zarote na državni ravni. Opozarja na državno preganjanje tistih, ki so tarče neke teorije zarote. Znotraj suverene teritorialne države se v predstavah družbe pojavljata dva kolektiva: lastni kolektiv (mi) ter zunanji in notranji sovražniki (oni). Kolektivna izdaja lastnega kolektiva družbi predstavlja zaroto in največkrat so tujci tisti, ki se jih obtoži kot zarotnike in posledično za kolektivne izdajalce in sovražnike (Bielefeld 1998: 33).

Teorija zarote pa nima izključno negativnega predznaka. Mit o teoriji zarote velikokrat služi tudi kot razlagalni mit. Po Girardetu (2000: 62) z mitom o teoriji zarote, ki deluje skoraj po nekem kalupu, lahko na enostaven način razložimo marsikaj (nepojasnjene dogodke, nepredvidene zaplete, izdaje posameznikov ali skupin...). V marsikateri družbi je teorija zarote odigrala pomembno vlogo, pogosto vlogo mobilizirajočega mita (Girardet 2000: 55).

Teorijo zarote lahko najdemo pogosto tudi izven neke mitološke razlage, izven mitološkega okvira, nastopa kot pogost motiv v literaturi, filmih, popularni kulturi... V današnjem času ima v vsakdanjem življenju izpostavljeno mesto, vendar ni nujno vsaka teorija zarote mit ali del neke mitologije. Obravnave in razlage teorije zarote lahko zasledimo tako v mainstreamovski kot v alternativni kulturi. Njuno razumevanje sloni na splošni sprejetosti teorije zarote kot hipoteze, da so bili in so nekateri dogodki povzročeni s strani neizsledljive, skrivne mreže ali združbe nedemokratskih posameznikov (Albert 2001: 1). Ta skrivna mreža ali skrivna skupina je včasih del družbe, v kateri deluje, drugič ne. Skupina lahko izhaja iz vladajoče elite v družbi, včasih skupino predstavljajo angažirani posamezniki, ki se po lastnem prepričanju borijo za boljši jutri in razjasnjeno preteklost. Pogosto se ta skrivna skupina bori za razkritje neke druge teorije zarote in hkrati postane zarota v očeh neke druge skupine. Zgodi se, da teorije zarote postanejo del politične mitologije, ki jih izrabi

v svoje namene; včasih postanejo miti urbanega okolja; kdaj pa so le gole teorije zarote, brez nekega širšega namena in pomena.

Pomembno je, da se zavedamo, da je teorijo zarote mogoče najti, tako v politični praksi kot v vsakdanjem življenju, v vsaki situaciji, dogodku ali celo osebi, ki nas moti, nam ni všeč ali ne deluje v skladu z našimi prepričanji. Kakšne mitološke dimenzije, mitološki vpliv, pomen in namen pa ima, če ga sploh ima, neka teorija zarote v družbi, je mogoče ugotoviti šele z analizo teorije zarote v povezavi s konkretno družbo in družbeno situacijo, v kateri ta teorija zarote obstaja. Mitov in s tem teorij zarote kot njihovega dela "se ne da razumeti, če jih odrežemo od življenja ljudi, ki jih pripovedujejo". (Dumezil v Velikonja 2003: 16)

3 OBDOBJE MAKARTIZMA V ZDA: TEORIJA ZAROTE V POLITIČNEM MITU

Da bi lahko razumeli vse temeljne pojme, ki so bili razloženi, je torej potrebna njihova umestitev v neko konkretno družbeno situacijo. Prav lahko bi jih umestili v družbo našega vsakdana in v njej našli ustrezne primere, na katerih bi lahko prikazali izbrano mitologijo, mite in teorijo zarote. V diplomskem delu sem si za primer, na katerem sem prikazala temeljne pojme (mit, mitologija in nosilci mitologije, politični mit in mitologija, mitologija sovražnika, teorija zarote), izbrala obdobje 50-ih let 20. stoletja v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA), ko je obdobje makartizma v takratni ameriški družbi doživljalo svoje vrhunce.

Tedanjo ameriško družbo so oblikovali veljavni politični sistem in njegovo uresničevanje v politični praksi ter konkretne družbeno-politične in zgodovinske situacije tistega časa, posledično tudi vzdušje v družbi, ki so ga oblikovale ali sooblikovale te situacije.

Ameriški predsedniški sistem, kjer je izvršna oblast v rokah predsednika države, nas lahko vodi v prepričanje, da predsednik narekuje trenutno politično mitologijo in ustvarja njene elemente in mite. Vendar lahko v ameriški notranji politiki kot drugega izmed nosilcev politične in mitotvorne moči izpostavimo Kongres, ki je zakonodajna oblast v ZDA. Pri tem se lahko opremo tudi na Matića (1984: 182), ki inštitucijo senata oziroma parlamenta razume kot temeljno in ključno za oblikovanje in vzdrževanje mitoloških konstruktov. S tem ko družbene skupine in družba senat dojemajo kot politično avtoriteto, so pripravljene sprejeti tudi njegovo avtoriteto na področju politične mitologije, če je to potrebno.

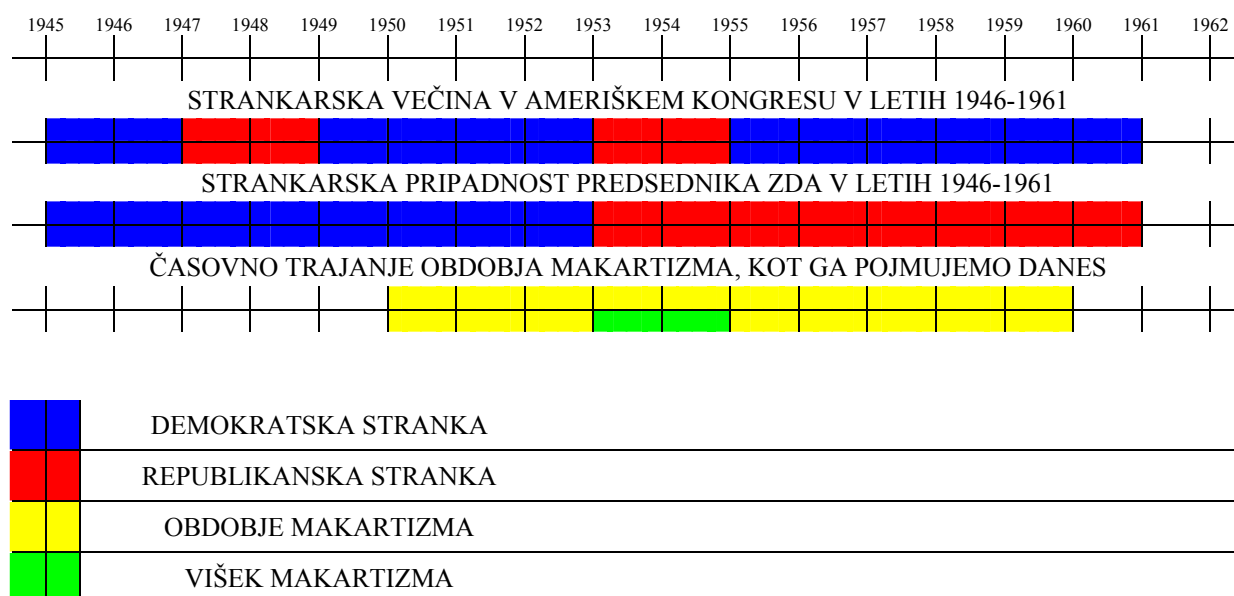
V ZDA je vsako drugo leto volilno leto, ker volitve v del Kongresa, to je Senat, potekajo vsaki dve leti. Na vsaki dve leti tako obstaja možnost zamenjave politične oblasti v zakonodajni veji oblasti. Zaradi tega dejstva zakonodajna in izvršna oblast v ZDA pogosto nista iz iste politične opcije, zato velikokrat prihaja do nasprotij v ameriški zunanji in notranji politiki, nesoglasja včasih vodijo tudi v družbene spremembe. V obdobju med leti 1945 in 1961 je bil Kongres le 4 leta v rokah republikancev in sicer v letih 1947 in 1948 ter 1953 in 1954. Preostala leta je nadzor znotraj zakonodajne oblasti pripadal demokratom. V tem času je od leta 1945 do leta 1953 ZDA vodil demokrat Harry Truman³, v letih 1953 do 1962 pa republikanec Dwight Eisenhower⁴. Razlike med republikanci in demokrati so v nekaterih primerih zelo majhne, oziroma jih lahko zaznamo le kot nianse. Kljub vsemu razlike med

³ Harry S. Truman: demokratski senator v letih 1935-1946, podpredsednik ZDA leta 1945, predsednik ZDA v letih 1945-1953. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

⁴ Dwight Eisenhower: predsednik ZDA v letih 1953-1961. (The White House 2006)

vodilnima strankama v ZDA obstajajo, kar je razvidno tudi iz (političnih) mitologij, ki jih stranki uporabljata in ustvarjata.

Posebnost ameriškega Kongresa in njegovega sistema delovanja je v tem, da omogoča, da imajo znotraj te avtoritete mitotvorno moč zelo majhne skupine ali celo posamezniki. Seveda Kongres ali skupine in posamezniki znotraj njega, pa tudi predsednik ZDA, niso edini, ki so nosilci mitotvorne moči. Mitotvorno moč imajo tudi drugi ideološki aparati družbe in posamezniki ali skupine znotraj njih. Kongres in njegovo mitotvorno moč sem izpostavila, ker je makartizem izšel iz ameriškega Kongresa oziroma enega izmed njegovih pododborov, prav tako je bil glavni nosilec mitologije o komunističnem sovražniku in nosilec makartizma Joseph R. McCarthy⁵ senator v Kongresu in je deloval preko te svoje funkcije.

Graf 3. 1: Strankarska pripadnost ameriškega Kongresa in predsednika ZDA v letih 1945-1961 in obdobje makartizma

⁵ Joseph Raymond McCarthy: republikanski senator v letih 1947-1957. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

3. 1 JOSEPH RAYMOND McCARTHY: GLAVNI NOSILEC MITOLOGIJE NOTRANJEGA KOMUNISTIČNEGA SOVRAŽNIKA

McCarthy velja za glavnega tvorca in nosilca mitologije o komunističnem sovražniku v ZDA v času njenega največjega vzpona po drugi svetovni vojni. Po njem se to obdobje in ta pojav imenuje makartizem, on sam pa je postal sinonim za neusmiljen boj in obračun s komunističnimi sovražniki in s tem povezano uporabo vseh sredstev in mehanizmov v političnem delovanju za doseganje tega cilja.

Joseph Raymond McCarthy se je rodil 14. novembra leta 1908 v ameriški zvezni državi Wisconsin. Leta 1935 je diplomiral iz prava. Naslednje leto je kandidiral za mesto javnega tožilca⁶ kot demokratski kandidat, vendar ni bil izbran. V tistem času je bil velik pristaš New Deal⁷ in kritik republikancev (Oshinsky 1985: 18-19). To je bila njegova prva in zadnja kandidatura za demokratsko stranko. Leta 1939 je kandidiral za mesto okrožnega sodnika⁸ in tokrat zmagal. Nekateri (Oshinsky 1985: 22) pravijo, da je bil njegov nasprotnik v tej politični tekmi prva žrtev makartizma.

Njegove ambicije pa so segale višje, v politiko. Leta 1942 se je prostovoljno prijavil v vojsko, ker je predvideval, da bo vojna kariera pozitivna točka v njegovi politični karieri. Dve leti pozneje je prvič kandidiral za senatorja, vendar neuspešno, saj je kampanjo vodil od daleč in nepripravljen. Po izstopu iz vojske se je začel intenzivno ukvarjati s politiko in se pripravljati na senatorske volitve leta 1946. Nastopil je kot republikanski kandidat, nasprotnik New Deal⁸ in uspel.

Do leta 1950 je bila McCarthyjeva kariera v Senatu dokaj tiha in nerazpoznavna. Situacija se je spremenila leta 1950 z Wheelinškim govorom⁹. Skoraj čez noč se je McCarthy spremenil v politično zvezdo in boj proti komunistom v glavno politično in medijsko temo. Z vzponom njegove politične kariere so povezani številni škandali in afere; že leta 1950 je Gilletteov odbor¹⁰ preiskoval McCarthyja zaradi obtožb, ki jih je izrekel v svojem govoru, in zaradi nepravilnosti pri financiranju predvolilne kampanje, ki so mu jih očitali drugi senatorji.

⁶ V angleščini: district attorney

⁷ Serija programov izvedenih v letih 1933-1937 za obnovitev ekonomije in pomoč po Veliki krizi leta 1929. (Wikipedia 2006c)

⁸ V angleščini: circuit judge

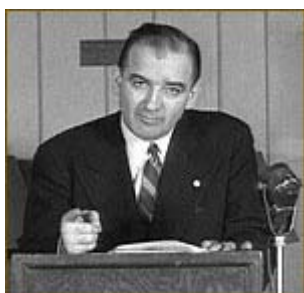
⁹ The Wheeling speech – po mestu, v katerem je McCarthy 9. 2. 1950 govoril. (Fried 1967: 43)

¹⁰ Gillette odbor: Senate Subcommittee on Privileges and Elections oziroma Senatni pododbor za privilegije in volitve, ki se je v letih 1950-1952 ukvarjal z McCarthyjem. (Oshinsky 1985)

Guy Mark Gillette je bil demokratski predstavnik v letih 1933-1934 in demokratski senator v letih 1935-1944, 1949-1954. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

V okviru odbora je bila posledično napisana resolucija (Benton resolution¹¹), ki je zahtevala izključitev McCarthyja iz Senata. Iste leta je bil ustanovljen Tydingsov odbor¹², ki naj bi se ukvarjal z raziskovanjem McCarthyjevih obtožb ameriške administracije, pa se je ukvarjal bolj z njim samim kot z njegovimi obtožbami ter obtoženimi in vpletenimi osebami.

McCarthyja vsa nasprotovanja, težave in obstrukcije niso ustavili na njegovi politični poti in mu niso zmanjšali političnih ambicij. Svojo politično priložnost je videl in našel v Stalnem preiskovalnem pododboru, katerega predsednik je postal leta 1953. Dobljeni položaj mu je nudil proste roke pri preiskovanju domnevnih infiltracij komunistov v ameriško administracijo.

Slika 3. 1: Joseph R. McCarthy

Vir: CNN. Dostopno na: <http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/kbank/profiles/mccarthy/> (15. avgust 2006)

Že res, da so bile okoliščine ugodne za razvoj in razcvet mita in mitologije, ki ju je promoviral, vendar njegove osebne vloge ne moremo zanemariti. To vlogo sem predstavila v naslednjih delih tega poglavja.

Republikanska brezkompromisna podpora McCarthyju se je kmalu zamajala. Napadalnost in fanatizem McCarthyjevega političnega delovanja sta postala strašljiva. Ko je McCarthy napadel tudi republikanskega predsednika Eisenhowerja, so se stvari dokončno obrnile. Kdo ve, ali je McCarthy precenil svojo podporo znotraj ali zunaj stranke ali pa obe? Morda so bile njegove želje po Beli hiši resnične ali pa je s tem želel le pokazati svoje nestrinjanje s predsednikom in njegovo administracijo. Morda pa je bilo vse skupaj le slaba ocena situacije in zakrivanje oči pred spremenjenimi razmerami. McCarthy je s svojim obnašanjem in dejanji bolj kot kdajkoli prej združil republikansko stranko v podpori svojemu predsedniku

¹¹ Njen pobudnik je bil William Benton, demokratski senator v letih 1949-1952. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

¹² Tydingsov odbor: Subcommittee on the Investigation of Loyalty of State Department Employees oziroma Pododbor za preiskovanje zvestobe uslužbencev Zunanjega ministrstva. (Wikipedia 2006č)
Millard Evelyn Tydings: demokratski predstavnik v letih 1923-1926, demokratski senator v letih 1927-1950. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

Eisenhowerju (Oshinsky 1985: 500). Makartizem z McCarthyjem na čelu je v tedanji Evropi predstavljal novo Ameriko (Oshinsky 1985: 299). Ameriko, ki jo Evropa ni marala in je ni spoštovala. Eisenhower se je verjetno tudi zato odločil za politično likvidacijo McCarthyja.

Leta 1954 je bila v Senatu vložena resolucija 301, ki je pokopala McCarthyjevo politično kariero. Izbrana šestčlanska komisija republikancev in demokratov je odločala o tej resoluciji in njenih obtožbah zoper McCarthyja. Zahteva po cenzuri v resnici ni imela nobene osnove v pravilih Senata, izhajala je iz že obstoječe politične prakse. S cenzuro član Senata ne izgubi svoje senioritete, sedeža ali pravice glasovanja, vendar pa je cenzura druga najhujša kazen, takoj za izključitvijo. Bolj kot kazen cenzura pomeni izolacijo, ki jo v Senatu izrečejo in izvajajo. Zaslišanja pred komisijo so potekala brez kamer in z malo pričami, od McCarthyja pa so zahtevali, da ga zastopa odvetnik (Oshinsky 1985: 475-476). Senat je glasoval o poročilu komisije 2. decembra leta 1954. Za resolucijo, ki je McCarthyja obtoževala prezira senatnega odbora, je glasovalo 67 senatorjev od 89-ih, med njimi vseh 44 prisotnih demokratov. Po senatorski cenzuri je postal politični izobčenec, ne samo v Senatu, ampak tudi v celotnem Washingtonu. McCarthy ni bil cenzuriran zaradi protikomunizma. Vprašanje je, ali bi ga sploh hoteli kaznovati zaradi boja proti komunizmu, saj se temu boju tako republikanci kot demokrati niso odpovedali.

Joseph Raymond McCarthy je umrl 2. maja 1957.

V zgodovinskem spominu živi kot negativna osebnost, obdobje njegovega najbolj intenzivnega političnega delovanja – makartizem pa kot eno izmed mračnejših obdobjev v sodobni ameriški zgodovini. Makartizem je dokaz, da je mogoče tudi v sodobni družbi, ki je že izkusila nevarnost sprejemanja nekaterih mitologij (nacizem, stalinizem) kot družbene realnosti, oblikovati mitološke konstrukte, ki jih družba posvoji. Kljub zgodovinskim izkušnjam in znanstveni analizam človeška družba še ni razvila odpornosti pred karizmatičnimi voditelji in nosilci mitologije, pred mitologijami in miti, pred nami samimi.

McCarthy je dokazal, da je še vedno mogoče, v primernih okoliščinah in s primernim mitom ali primerno teorijo zarote, manipulirati z množicami in si, čeprav za omejeno obdobje, podrediti celotno politiko in nacijo. Generacije politikov in teoretikov se še dandanes iz njegove manipulacije s teorijo zarote učijo njene uporabnosti in priročnosti in hkrati tudi, da se manipulacija s teorijo zarote hitro lahko obrne proti svojemu nosilcu.

McCarthyjevo osebno obvladovanje političnega prostora je trajalo le dve leti, celotno obdobje makartizma pa veliko dlje. Makartizem nas opominja, kaj se lahko zgodi, če si posameznik vzame preveč moči in zaide v ekstreme, tako mitologije kot politike, narcisizma

in fetišizma. Čeprav danes McCarthy poseblja vse slabo, kar je makartizem bil, ne smemo pozabiti, da v svoji veri in ravnanjih ni bil sam in edini.

3. 2 1945 – 1950: ZAČETKI MITA O KOMUNISTIČNEM SOVRAŽNIKU IN BOJA PROTI KOMUNIZMU

ZDA so svoj strah pred komunizmom zakoreninile v svoji zavesti že davno pred obdobjem, ki mu pravimo obdobje makartizma. Prvi t.i. Red Scare¹³ oziroma Rdeči preplah so ZDA doživele v letih 1919 in 1920. Politika oziroma takratna oblast je že ustvarjala podobo rdečega sovražnika, vendar je zaradi vojne, zavezništev, torej politike same, bila prisiljena ta konstrukt začasno opustiti. Drugi Rdeči preplah med letoma 1950 in 1954 je imel osnove v prvem preplahu. Da bi lahko razumeli drugi preplah, je potrebno razčleniti družbeno situacijo, dogajanje in vzdušje v ZDA po drugi svetovni vojni (od leta 1945) do leta 1950. Torej se ameriški preplah pred komunisti ni začel leta 1950 z Wheelinškim govorom in odmevnimi televizijskimi nastopi senatorja Josepha R. McCarthyja, ampak seveda že prej.

Že v 30-ih letih 20. stoletja (1938) so ustanovili Odbor za neameriške aktivnosti (House Un-American Activities Committee), poznan tudi pod imenom HUAC. Ta odbor je bil po mnenju nekaterih odgovoren za veliko večino sloganov, tehnik in političnih mitov, ki se jih je kasneje pripisovalo makartizmu (Oshinsky 1985: 93). Že v časih HUAC-a so se uporabljali izrazi kot "guilty by association"¹⁴, "soft on communism"¹⁵ (Oshinsky 1985: 93). V obdobju tega odbora oziroma še pred letom 1945 so bili sprejeti nekateri zakoni, ki so bili protikomunistično usmerjeni. Vse to nakazuje, da so politični konstrukt (notranjega) komunističnega sovražnika gradili tako demokrati, ki so bili v teh letih na oblasti, kot kasneje republikanci. V tem obdobju je prihajalo tudi do mitološke dramatizacije preteklosti oziroma prvega Rdečega preplaha. Ta dramatizacija je služila reševanju takratnih družbenih problemov in tudi nadaljevanju boja proti komunizmu (Matić 1984: 109).

Pri izrabljanju preteklosti, že po malem obstoječe mitologije komunističnega sovražnika in takratne povojne situacije je bil leta 1946 najboljši J. Edgar Hoover¹⁶. Z različnimi statističnimi podatki je strašil ameriško javnost in jo prepričeval, pa tudi prepričal, da se je treba bati tako komunistov in komunizma na tujem kot tudi na ameriških tleh (Oshinsky

¹³ Rdeči preplah: v smislu preplah pred rdečimi, to je komunisti.

¹⁴ Guilty by association lahko prevajamo kot kriv zaradi druženja, oziroma kriv zaradi prijateljev, s katerimi se nekdo druží.

¹⁵ Soft on communism ali mehak do komunizma, tudi simpatizer komunizma.

¹⁶ J. Edgar Hoover: šef FBI v letih 1924-1972. (FBI 2006)

1985: 97). Federalni obveščevalni urad oziroma Federal Bureau of Intelligence (v nadaljevanju FBI), katerega šef je bil, mu je služil kot uradno zaledje in ponujal veliko možnosti iskanja in posredovanja informacij. Takratni demokratični predsednik Truman je podpiral strahu pred komunizmom s strani FBI-ja podpiral, oziroma se mu ni upiral. Leta 1947 uveden program zvestobe¹⁷ je ustvaril prve sezname možnih subverzivnih oseb v vladni administraciji. Program je uvedel Truman, ki strahu pred komunisti v vladi in vladnih organizacijah ni zatrl, ampak ga je spodbujal in s tem pomagal tistim, ki so že od vsega začetka govorili, da so komunisti prisotni v ameriški vladni administraciji.

Leta 1947 je HUAC napadel Hollywood in holivudsko industrijo (Oshinsky 1985: 97-98). Ta poseg v ameriško filmsko industrijo, ki je hkrati predstavljala velik del ameriške medijske javnosti, je dokazal, da nedotakljivosti v boju proti komunistom ni bilo. Leta 1948 je HUAC vodil primer proti Algerju Hissu, ta primer je bil največji uspeh tega odbora. Hiss, uradnik na dokaj visokem položaju v ameriškem Zunanjem ministrstvu¹⁸, odgovoren za oddelek Organizacije Združenih narodov, je bil obtožen in obsojen vohunjenja za Sovjetsko zvezo in komuniste. Kot v večini primerov boja proti komunistom so tudi v primeru Hiss obtožbo proti posamezniku uporabili za širše obtoževanje. Hkrati so se množile obtožbe proti vladi, vladni administraciji in odgovornim osebam, ki so dovolile, da se je kaj takega sploh zgodilo. V času procesa Hiss so republikanci na veliko blatili in obtoževali New Deal, predsednika Franklina D. Roosevelta¹⁹ in njegove pristaše, ki da so komunisti in krivci za komunistično infiltracijo v ameriško administracijo (Fried 1990: 18). Obtoževanju se ni izognil niti sam HUAC (Fried 1990: 48). Z obtožbami so republikanci poizkušali izenačiti demokrate z zagovorniki in simpatizerji komunistov in jih predstaviti kot sovražnike lastnega naroda. To so bili zametki konstrukta mitološkega demokratičnega sovražnika. Čeprav ta ni bil izpeljan do konca in ni nikoli našel splošne podpore, je povzročil situacijo, ki je razdelila ameriško družbo in politiko.

V letih po drugi svetovni vojni ni primanjkovalo niti zunanjih vplivov, ki so vzpodbujali notranji boj proti komunistom. ZDA so bile diplomatsko in ideološko vojno s Kitajsko oziroma njeno večinsko komunistično vlado, ki takrat še ni bila mednarodno priznana. S prvo atomsko bombo Sovjetske zveze leta 1949 so ZDA izgubile svojo atomsko prevlado nad svetom. Hladna vojna med Vzhodom in Zahodom²⁰ je dobivala vse večje razsežnosti tudi na domačih bojiščih. Američanom se je takrat zdelo, da je konec sveta tudi brez atomske vojne,

¹⁷ V angleščini: loyalty program

¹⁸ V angleščini: State Department

¹⁹ Franklin D. Roosevelt: predsednik ZDA v letih 1933-1945. (The White House 2006)

²⁰ Vzhod je razumljen kot komunistični del sveta, medtem ko je Zahod razumljen kot kapitalistični del sveta.

saj je pol sveta že bilo pod komunistično prevlado, vedno bolj pa so jih prepričevali, da so komunisti infiltrirani tudi v samih ZDA.

Po drugi svetovni vojni je bilo ekonomsko stanje v ZDA ugodnejše kot v preostalem svetu. Z ekonomskega vidika ni bilo razlogov za večji politični preobrat, ni bilo zahtev ljudstva po spremembi. Vendar sta se strah pred komunizmom in komunistično infiltracijo v ameriško administracijo vlekla že iz 30-ih let 20. stoletja. Podoba sovražnika, ki so jo skonstruirali, je že postala neizbrisen del politične mitologije o komunističnem sovražniku. Politična oblast je ohranjala stanje pripravljenosti, na pol vojno stanje, ki je sledilo drugi svetovni vojni, in morda prav zaradi tega politična želja po ohranitvi teorij zarote ni zamrla. Vsesplošno vzdušje strahu in negotovosti v ZDA so pomagale vzdrževati tudi posebne prisega zvestobe, ki so jih uvajali za uslužbence v šolah, podjetjih in celo državni administraciji (The Oath of Allegiance, The Levering Oath²¹...) (Rowe 1980). Pri vzdrževanju teorij zarote o komunistični infiltraciji ne gre zanemariti pomembnosti volilnih let v ameriški politiki. Le-ta so vedno povezana s takimi ali drugačnimi škandali, teorijami zarote in mitološkimi sovražniki. Podoba sovražnika, ki jo je uspelo zgraditi skozi teorijo zarote o delovanju komunističnih infiltrantov v ameriško administracijo, pa je bila vedno hvaležna predvolilna tema.

Pričakovali bi, da bodo z razmahom hladne vojne Američani spodbujali strah pred zunanjim komunističnim sovražnikom, vendar temu ni bilo tako. Svojo pozornost so obrnili na sovražnike znotraj svojih meja, iskali so jih celo v najvišjih sferah svoje države in politike. Kljub temu se včasih zazdi, da komunistov niso dojemali kot Američanov, ampak kot pripadnike drugega, neke vrste komunističnega naroda. Včasih Američani komuniste istovetijo celo z državljani Sovjetske zveze. Iz tega lahko izpeljemo trditev, da ameriški boj proti komunistom v lastni državi ni bil zgolj boj proti notranjemu sovražniku, temveč boj proti posebni vrsti zunanjega sovražnika. Splet okoliščin v letu 1949 je bil tak, da je dal prosto pot boju proti komunizmu, Josephu R. McCarthyju in njegovemu lovu na čarovnice.

3. 3 1950 – 1955: VZPON IN PADEC MAKARTIZMA IN TEORIJA ZAROTE O KOMUNISTIČNI INFILTRACIJI

Leto 1949 se z vidika ustvarjanja političnega mita o komunističnem sovražniku zdi kot blag uvod v tisto, kar je še prihajalo. Danes tako lahko označimo leto 1950 kot začetno leto

²¹ Prisega zvestobe, Priseganje zvestobe

obdobja, ki ga pojmuje kot obdobje makartizma. Nekateri zgodovinarji so postavili za začetek makartizma 9. februar 1950, ko je Joseph R. McCarthy v Ohio-u prebral svoj znameniti Wheelinški govor. Večino materiala v govoru si je izposodil pri drugih politikih in govornikih; toda to sploh ni bilo pomembno, učinkoval je s svojo politično in mitološko retoriko in diskurzom. S tem govorom je McCarthy proslavil in predstavil predvsem sebe. Glavna tema njegovega govora je bila trditev, da ZDA izgubljajo v hladni vojni, vzrok izgubljanja pa naj bi bila infiltracija komunistov v ZDA in njihovo administracijo. Vlado je obtožil, da to dopušča. Svoje trditve je podkrepil z 205-imi imeni komunistov, ki naj bi bili zaposleni na ameriškem Zunanjem ministrstvu (Oshinsky 1985: 108-109).

Poleg udarnih govorov, ki jih je imel tudi v Senatu, so bili McCarthyjevo orožje v boju proti komunistom tudi mediji. Ti so ga seveda z veseljem izkoriščali, saj se senzacijam in škandalom ni izogibal. Ocenil je, da samo realne obtožbe ne bi zadostovale in ne bi bile opažene na ameriški politični sceni (Radenković 1953: 20). Zato se je brez pomislekov posluževal tudi neresnic, polresnic in pretiravanj. Ni bilo pomembno, da dejstva, sploh pa tista, ki jih je predstavil sam, niso bila preverljiva ali dokazljiva. Pomembno je bilo, da je teorija zarote živela in delovala.

Slika 3. 2: Joseph McCarthy

Vir: Herb Block, *Washington Post* (4 marec, 1954). Dostopno na: <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAmcCarthy.htm> (15. avgust 2006)

McCarthy je svoje nastope, predvsem medijske, gradil na vlogi rešitelja ZDA (pred komunisti). V njegovem obnašanju je bilo moč videti težnje po ustvarjanju mita voditelja, ki bi ga uteleševal on sam. Vendar pa mu tega mita ni uspelo ustvariti. Nikoli ni bil prepoznan kot resnični rešitelj in veliki vodja. Dokaz lahko najdemo v dejstvu, da je kasneje prišlo do

prevzema mita, ki ga je ustvaril on, spremenili in dokončali pa so ga drugi. Če bi lahko govorili o mitu McCarthyja kot voditelja, bi bila prevzem in sprememba mita težja, če ne nemogoča. Medtem ko nekateri raziskovalci trdijo, da zasebne mitologije modernega človeka, njegove sanje in sanjarije, ne morejo postati miti, se lahko v primeru McCarthyja in makartizma vprašamo, ali ni vsaj delno prišlo do tega (Eliade 1986: 907). Makartizem je pomenil začetek krize demokracije in erozije ljudskih pravic v ZDA, kar se je zgodilo tudi zaradi fetišizacije politike in enega izmed nosilcev politične funkcije (Matić 1984: 59). Za makartizmom in mitom o komunističnem sovražniku so stale zainteresirane politične skupine, prišlo pa je tudi do velikega prepletanja McCarthyjeve osebne kariere in vizije s takratnim političnim stanjem. Morda je prav zaradi sovpadanja njegovega osebnega političnega interesa in družbenega stanja prišlo do pojava, ki ga danes imenujemo makartizem. In morda je makartizem bil deloma tudi zasebna mitologija enega človeka.

Mitologija sovražnika, ki si je za žrtveno jagnje izbrala komuniste v ZDA, je začejala svoj vzpon. Vzpon, ki so ga vzpodbujali tako mediji kot politika. Politične skupine, ki so vzpodbujale ta mit so uspele ustvariti tudi ugodno vzdušje v družbi, da je bila ta pripravljena sprejeti nov mit. Če se je do leta 1950 boj proti komunistom bil na tih način, na ravni državne administracije in zakulisnih odločitev, se je leta 1950 s prihodom McCarthyja to spremenilo. McCarthy je postal glavni vitez 'križarske vojne' proti komunistom v ZDA. Vojna je postala javna in temu primerno so se spremenile tudi njene metode. Vsekakor pa ni bil samo McCarthy kriv za nastalo situacijo. Splet okoliščin in vsesplošni strah pred komunistično infiltracijo sta naredila svoje.

Leta 1950 McCarthy še ni bil na čelu raznih odborov in pododborov, ki so bili glavni pregonjalci komunistov v ZDA. Je pa McCarthy v javnosti že prevzemal vlogo pobudnika in glavnega nosilca mitologije. Republikanci, z McCarthyjem na čelu, so v ofenzivo prešli tudi v Senatu in ne samo v medijih in javnosti. Takrat vladajoči demokrati, oziroma vsaj nekateri izmed demokratov z juga, pa niso nič skrivali, da so na strani McCarthyja, vsaj kar se tiče odnosa do komunistov in prepričanja o njihovi infiltraciji v ZDA in njeno administracijo. Vladajoča demokratska stranka je podpirala nastajajočo teorijo zarote in jo izkoriščala tudi sebi v prid, kljub temu da je bil glavni nosilec te teorije zarote republikanec. Okoliščine in razlogi za tako mil in strpen odnos do McCarthyja so bili: prepričanje, da gre ZDA v hladni vojni slabo, spor s Kitajsko, prepričanje, da bi bila varnost v vladi lahko večja ter prepričanje, da McCarthy s svojim načrtom opravlja javno in politično službo (Oshinsky 1985: 136). Tako pri republikancih kot pri demokratih pa je bilo razbrati vero v pravilnost oziroma

utemeljenost ustvarjanja podobe komunističnega mitološkega sovražnika. Rdeči preplah se je takrat kljub vsemu zdel preveč realen, da bi ga bilo mogoče zanemariti.

Leto 1950 je bilo tudi leto, ko je predsednik Truman objavil dokument z naslovom Študija "lova na čarovnice" in histerije v Združenih državah (A Study of "Witch Hunting" and Hysteria in the United States). Študija je opisala lov na čarovnice kot periodični fenomen, politično psihozo. Makartizem pa je prikazala kot manifestacijo le-tega. Celotna študija je bila zelo kritična in je napovedovala skorajšnji konec norije (Fried 1976: 155). Pozitivni pogledi predsednika ZDA na celotno situacijo žal niso zaustavili zaostrovanja nekaterih zunanjih okoliščin in stopnjevanja učinkov političnega mita o komunistični infiltraciji znotraj ZDA. Predstavlja pa ta študija lep primer poizkusa izničenja neke mitologije. Poizkus je bil delo kompetentne osebe (predsednika ZDA), ki bi lahko diskreditirala ali vsaj omajala nastajajočo mitologijo, vendar pa poizkus verjetno ni bil usmerjen na pravo publiko, niti dovolj medijsko podprt, da bi v tistem trenutku lahko uspel.

Neugodne okoliščine za izničenje mitologije o komunističnem sovražniku v ZDA je stopnjevala vojna v Koreji²², ki je McCarthyju in njemu podobnim dala še dodaten zagon in nov material za boj proti komunistom. McCarthy ni bil edini, ki se je zavzemal za boj proti komunistom in vedno večje restrikcije. Patric A. McCarran²³ je bil eden izmed glavnih pobudnikov Akta notranje varnosti (Internal Security Act), ki je zahteval registracijo vseh komunističnih skupin in njihovih članov na federalni ravni. Hkrati s tem Aktom so ustanovili tudi Pododbor za notranjo varnost (Senate Internal Security Subcommittee – SISS)²⁴, ki se je ukvarjal z izvajanjem Akta notranje varnosti in preverjanjem registriranih skupin in posameznikov.

Ob vsem tem so se v ZDA leta 1950 izvajale volitve v Senat, ki so v veliki meri slonele na McCarthyju in boju proti komunistom v ZDA. Po volitvah so leta 1951 v Pododboru za notranjo varnost z McCarranom na čelu začeli preiskovati komunistične povezave ustanov, ki so bile del ameriške administracije ali povezane z njo. Prav tako pa se je v veliki meri s komunisti v tem času ukvarjal Odbor za zunanje zadeve (Foreign Relations Committee)²⁵. S komunistično infiltracijo v ameriško administracijo se je ukvarjalo veliko število odborov in pododborov, ki so po zakonodaji usmerjeni v druga področja.

²² Korejska vojna: vojna med Severno in Južno Korejo, v katero se vmešajo tudi Združeni narodi. Trajala je od leta 1950 do leta 1953, ko je bilo sklenjeno premirje, ki velja še danes. (Wikipedia 2006b)

²³ Patric Anthony McCarran: demokratični senator v letih 1933-1954. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

²⁴ Odbor je aktivno deloval med leti 1951 in 1977. (Wikipedia 2006d)

²⁵ Odbor za zunanje zadeve ustanovljen leta 1816; ima zelo široko jurisdikcijo glede ZDA in odnosov s tujino. (The U. S. Senate Foreign Relations Committee 2006)

Leta 1952 so v ZDA hkrati s predsedniškimi volitvami potekale tudi volitve v Senat. Tokrat se je politična situacija obrnila. Oblast so prevzeli republikanci, tako v Senatu, kamor je bil ponovno izvoljen McCarthy, kot na predsedniškem mestu, kjer je zmagal Eisenhower. McCarthyju je bil po teh volitvah dodeljen dokaj nepomemben sedež in predsedovanje v Odboru za vladne operacije (Committee on Government Operations). Vsem se je zdelo, da so s tem položajem McCarthyja utišali in odstranili. Sam je očitno vedel, zakaj je sprejel to mesto. Odbor za vladne operacije je namreč imel Stalni preiskovalni pododbor (Permanent Subcommittee on Investigations), ki je imel zelo široka pooblastila za preiskovanje vladnih aktivnosti na vseh stopnjah (Oshinsky 1985: 250-251). Kot se je pokazalo kasneje, McCarthyju ni bilo težko izrabljati teh pooblastil za boj proti komunizmu in za doseganje vsesplošnega mobilizacijskega stanja.

McCarthyjev pohod se je pričel. Včasih se zdi, da so leta McCarthyjevega agresivnega delovanja in lova na čarovnice trajala in trajala. Iz dejstev je razvidno, da niso trajala niti polni dve leti. Celo obdobje, ki mu je McCarthy dal ime, pa je seveda trajalo dlje časa. Makartizem, ki ga danes poznamo kot sinonim za lov na čarovnice, v svoji najbolj mračni podobi predstavlja skupek vseh negativnih pojavov političnega življenja v tedanji Ameriki: tajnih sporov, načrtov reakcionarnega kapitala, vulgarne demagogije, političnega karierizma, napačnega razumevanja patriotizma, neobveščenosti in lahkovernosti povprečnega Američana (Radenković 1953: 40).

Na tem mestu se lahko vprašamo tudi, kaj se je zgodilo s prej vladajočimi demokrati. Leta 1952 so izgubili večino v ameriškem Kongresu in predsedniško mesto. Oboje je prešlo v roke republikancev. Zakaj so demokrati pustili, da so se McCarthy in njegovi načrti uveljavili na politični sceni? So morda predvidevali njegovo samouničenje in republikanski odziv proti McCarthyju? Je bilo vse skupaj že od začetka republikanska zarota za prevzem oblasti, ki je za nekaj časa celo uspela? Morda pa je bil McCarthy neodvisen element v celotni situaciji, ki sta jo nato izrabili obe strani, vsaka na svoj način. Možnih razlogov za neaktivnost demokratov je torej več. Kakršnakoli je že bila motivacija obeh strank in McCarthyja samega, z vidika političnega mita in mitologije se je začel razcvet makartizma kot vodilne politične mitologije v takratnem času.

Zaslišanja domnevnih infiltrantov in njihovih sodelavcev so bila temelj McCarthyjevega ustvarjanja podobe sovražnika. Stalni preiskovalni pododbor pod taktirko McCarthyja je začel z zaslišanji 16. februarja 1953. Večina zaslišanj je potekala v prisotnosti medijev. Priče so bile pogosto ustrahovane in neseznanjene z obtožbami in obremenilnimi dokazi. McCarthy in njegovi zasliševalci so ponavljali ena in ista vprašanja in niso odnehali, dokler niso dobili

odgovora, ki so ga želeli. Že vnaprej pa se je tudi vedelo, da si iz zaslišanj težko prišel nedolžen, saj si je McCarthy že pred začetkom zaslišanj oblikoval svoje mnenje in pozicijo. "McCarthy svojim žrtvam ni dokazoval krivde, žrtve so morale dokazati svojo nedolžnost" (Štefančič 2003). Leta 1953 so trije takratni demokratski člani pododbora protestno zapustili pododbor in tako dali proste roke McCarthyju in njegovemu načinu delovanja. Demokrati pa so se s tem javno odpovedali sodelovanju pri ustvarjanju mitologije o komunističnem sovražniku.

Sredi leta 1953 je t. i. 'McCarthyjev problem' postal tudi stalna tema v Beli hiši. Predsednik Eisenhower takrat javno (še) ni nasprotoval McCarthyju, pa tudi sam se ni odpovedal lovu na komuniste. Aprila istega leta je Eisenhower zamenjal Trumanov program zvestobe z izvršnim ukazom²⁶ 10450, ki je dopuščal veliko manj možnosti osumljenim, da se pritožijo in dal več pooblastil samim izvajalcem ukaza (Fried 1990: 133). Namen tega ukaza je bil še ostrejši boj proti komunistom in njihovo izkoreninjenje iz ameriške administracije.

Leta 1953 se je končala korejska vojna in umrl je Josip Stalin. To je dalo slutiti, da se bodo strasti med Vzhodom in Zahodom pomirile in da se bodo s tem spremenile okoliščine, ki so bile pred tem zelo ugodne za McCarthyja. Nove zunanje politične okoliščine so zahtevale nove pristope in zmernost. V začetku leta 1954 je McCarthy napadel tudi predsednika Eisenhowerja. Marsikdo je mnenja, da je bil to začetek njegovega konca. Republikanska stranka je bila postavljena pred izbiro. Izbira pa je bila očitna. Izbrali so predsednika Eisenhowerja. Predsednikovi napadi na McCarthyja in njegova zaslišanja so postali javni in premišljeni, spremenile so se torej tudi notranje politične okoliščine.

V Senatu je bila v začetku leta 1954 vložena resolucija 231²⁷, ki je zahtevala odstranitev McCarthyja s položaja predsednika odbora (Oshinsky 1985: 467). S tem bi ga odstranili tudi z mesta predsednika Stalnega preiskovalnega pododbora. V juliju leta 1954 je bila resolucija 231 umaknjena in vložena nova – resolucija 301, v kateri je bilo zapisano, da je obnašanje mlajšega senatorja iz Wisconsina [McCarthyja] neprimerno za člana Senata Združenih držav, da je v nasprotju s senatorsko tradicijo, njegovo obnašanje pa Senat spravlja tudi na slab glas, zato se tako obnašanje obsoja (Oshinsky 1985: 474). Resolucija je tako zahtevala cenzuro senatorja McCarthyja znotraj Senata. Končna verzija resolucije je bila zelo mila, saj je vsebovala le nekaj začetnih točk obtožbe proti McCarthyju. Glavna tema končne resolucije pa je bila, da je McCarthy deloval v nasprotju s senatorsko etiko in tradicijo, zato ga Senat in

²⁶ V angleščini: executive order

²⁷ Vložil jo je Ralph Edward Flanders, republikanski senator v letih 1945-1958. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

senatorji obsojajo. V Senatu so izglasovali cenzuro senatorja Josepha R. McCarthyja. Sovražnost do McCarthyja ni ostala omejena na Senat. Podobna situacija se je dogajala tudi v drugih političnih ustanovah in na koncu v celotni družbi. Tako kot se je Senat odvrnil od McCarthyja, so se od njega odvrnili tudi Američani. Toda niso se odvrnili od makartizma in mitologije komunističnega sovražnika. Tudi zaradi tega je bilo potrebno najti način, s katerim bi odstranili McCarthyja, ne bi pa uničili mitologije, ki jo je pomagal ustvariti.

Odstranili so ga na njegov lasten način. Iz McCarthyja so ustvarili notranjega sovražnika, ki škoduje ZDA in njihovem ugledu v svetu. Teorija zarote, s katero so spletki negativno podobo o njem, je bila še veliko bolj prefinjena in prikrita kot teorija zarote o komunistični infiltraciji v ZDA. S tem, ko so uničili oziroma odstranili v tistem trenutku v očeh javnosti glavnega nosilca mitologije komunističnega sovražnika, niso uničili same mitologije. Mitologiji so odvzeli tisti faktor, ki jo je začel uničevati. Politične skupine, ki so bile zainteresirane za ohranitev mitologije so v njej videle potencial, ki bi ga bilo potrebno ohraniti in uporabiti. Za izrabo tega je bilo neizbežno eliminirati tisti del mitologije, ki je omejeval tako mitologijo kot zainteresirane politične skupine. Tako se je politična mitologija, ki je nastala po odstranitvi McCarthyja, brez odkrite agresivnosti in karizmatičnega nosilca izkazala kot veliko bolj odporna in dolgoročna. Svojo pozicijo v družbi in mitologiji ZDA je obdržala vse do danes.

3. 4 1955 – 1961: ZATON TEORIJE ZAROTE S PODOBO NOTRANJEGA KOMUNISTIČNEGA SOVRAŽNIKA

Po volitvah v Senat leta 1955 so večino in oblast v Kongresu ponovno prevzeli demokrati. S tem so prevzeli tudi nadzor in predsedniške stolčke v pomembnih odborih. Republikanci so postali manjšinska stranka, McCarthy pa manjšinski glas znotraj manjšine (Oshinsky 1985: 495). Komunizem in infiltracija komunistov v ZDA nista bila več glavna tema razgovorov in razprav v javnosti. Leta 1955 so se otoplili tudi odnosi s Sovjetsko zvezo. Svet se je začel spreminjati. McCarthy je postajal del preteklosti. Večkrat je poizkušal temo komunizma v ZDA ponovno spraviti na dnevni red medijev, Senata in Kongresa, a vsakič neuspešno.

Sam boj proti komunizmu ni zatonil z McCarthyjevo politično kariero. McCarthyjev odbor se je tudi po njegovem odhodu še naprej ukvarjal s komunistično infiltracijo v ameriški administraciji in celo nadaljeval nekatere njegove preiskave. Svoje delo pa je nadaljeval tudi

HUAC. Teorija zarote o komunistični infiltraciji ni zamrla, le premaknila se je iz javnega življenja v zakulisje, kamor po mnenju mnogih raziskovalcev teorije zarote tudi spadajo.

Leta 1955 se je tudi pod vplivom odločitev Vrhovnega zveznega sodišča²⁸ o pooblastilih odborov, pododborov in administracije začelo vračanje k temeljnim ameriškim svoboščinam (Fried 1990: 184). Kljub temu je leta 1956 FBI začel svoj COINTELPRO projekt²⁹, ki je bil v resnici namenjen slabitvi komunistične stranke in nadzoru njenih članov (Fried 1990: 189). Senator Joseph R. McCarthy je leta 1957 umrl, njegov boj je nadaljeval šef FBI-a Hoover. Hoover je med svojo celotno kariero podpiral McCarthyja, pa čeprav le iz zakulisja; bil je njegov vir informacij in iskalec žrtev. Hoover je iz zakulisja še vedno deloval po osnovnih načelih makartizma. Še naprej je iskal komuniste v ameriški vladni administraciji in različnih družbenih skupinah širom ZDA. Zanimivo je, da so McCarthyja odstranili, Hooverja pa ne.

Tudi na predsedniški volitvah leta 1960 (R.M. Nixon³⁰ proti J.F. Kennedyju³¹) tema Rdečega preplaha ni dobila pomembnejšega mesta. Ponovni zagon je dobila po svoji preusmeritvi na zunanjega sovražnika. Takrat so se spet vsi strinjali, da se je potrebno bati komunističnega sovražnika, ki prihaja od zunaj (iz Moskve) (Fried 1990: 194). Notranjega sovražnika je na tej točki zamenjal zunanji sovražnik, njegova barva pa je ostala ista – rdeča.

3. 5 STALNI PREISKOVALNI PODODBOR: SREDSTVO V ROKAH NOSILCEV POLITIČNE MITOLOGIJE

Za doseganje političnih ciljev se kot sredstvo lahko uporabi tako elemente izven kot znotraj neke politične prakse in političnega sistema. Obdobje makartizma je zaznamovala skrajna zloraba kongresnih odborov in pododborov za namene ustvarjanja javne podobe notranjega komunističnega sovražnika in mitologije sovražnika, ki je sledila iz nje. McCarthy je za svoj boj proti komunistom izrabljaj predvsem Stalni preiskovalni pododbor, ki mu je predsedoval v času viška makartizma. Zlorabo pooblastil pododbora mu je omogočil

²⁸ V angleščini: Supreme Court

²⁹ COINTELPRO: FBI-jev protiobveščevalni program v letih 1956-1971; counter-intelligence program. (Wikipedia 2006)

³⁰ Richard Milhous Nixon: republikanski predstavnik v letih 1947-1950, republikanski senator v letih 1949-1952, podpredsednik ZDA v letih 1953-1961, predsednik ZDA v letih 1969-1974. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

³¹ John Fitzgerald Kennedy: demokratiški predstavnik v letih 1947-1952, demokratiški senator v letih 1953-1960, predsednik ZDA v letih 1961-1963. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

zakonodajni sistem v ZDA, ki v veliki meri temelji na sistemu kongresnih odborov³² in pododborov³³, v katerih posameznik dobi veliko moč odločanja. Oba doma Kongresa imata svoje odbore in pododbore, obstajajo pa tudi skupni. Vsaki dve leti se po volitvah³⁴ v Kongres prešteje število republikancev in demokratov v Kongresu. Na podlagi tega se določi kongresno večino in manjšino in se delijo predsedniška mesta in sedeži v delovnih telesih Senata, večina jih pripada večini v Kongresu (U.S. Senate 2002).

Že leta 1921 je bil v Senatu ustanovljen Odbor za stroške administrativnega oddelka (Committee on Expenditures in Executive Department). Leta 1952 so ga preimenovali in preoblikovali v Odbor za vladno delovanje (Committee on Government Operations). Istega leta je ta odbor dobil tudi Stalni preiskovalni pododbor (Permanent Committee on Investigations), ki je prevzel pooblastila Posebnega odbora za preiskavo nacionalnega obrambnega programa (Special Committee to Investigate the National Defense Program), dodeljena so mu bila še dodatna pooblastila in pristojnosti. Z nadgrajenimi pooblastili se je delovanje pododbora z nadzora nad obrambnim programom razširilo na nadzor celotnega vladnega sistema in njegovega delovanja. Stalni preiskovalni pododbor se je do leta 1957 (ko so mu spet širili pooblastila in pristojnosti) ukvarjal s preiskovanjem nemarnega, neučinkovitega, neprimerne in nelegalnega vladnega delovanja. Za to preiskovanje so mu bila dodeljena vsa pooblastila: zasliševanje prič, preiskovanje vladnih dokumentov, pa tudi možnost lastnega izbiranja preiskovanih dejanj. Leta 1953 je predsednikovanje Odbora za vladno delovanje prevzel republikanski senator Joseph R. McCarthy. V odboru je poleg njega sedelo še šest republikancev in šest demokratov. Hkrati je McCarthy prevzel tudi predsednikovanje Stalnega preiskovalnega pododbora, v katerem so poleg njega sodelovali še trije republikanci in trije demokrati (Permanent Subcommittee on Investigations 2003: 3). Odbor in pododbor v taki sestavi sta delovala v času 83. Kongresa (prvo zasedanje) v letih 1953 in 1954. V času med 10. julijem 1953 in 25. januarjem 1954 trije demokrati člani Stalnega preiskovalnega pododbora niso bili prisotni, saj protestno niso sodelovali na sejah pododbora. Dejanje, ki bi morda v drugačnem času delovalo kot obstrukcija, v času makartizma ni uspelo. McCarthy je odhod izkoristil za popolno prevlado in uveljavitev svojih metod delovanja in preiskovanja.

³² V angleščini: congressional committee

³³ V angleščini: subcommittee

³⁴ V ZDA je volilno leto vsaki dve leti zaradi volitev v Senat. Mandat v Senatu traja 6 let z dvoletno menjavo ene tretjine senatorjev.

Leta 1954, ko so potekala zaslišanja v primeru Army-McCarthy, je kot začasni predsednik pododbora³⁵ deloval Karl E. Mundt³⁶. Vendar je tudi v tem primeru McCarthy igral aktivno vlogo, saj se je izvzel, da bi lahko v zaslišanjih deloval kot stranka v sporu. Položaj v pododboru je dal McCarthyju moč in možnost za uresničitev njegovih političnih idej, delovanje pododbora pa je predstavljalo višek makartizma ter lova na komuniste in obračuna z njimi.

Zakaj lahko primer delovanja tega pododbora izpostavimo tudi znotraj makartizma in takratnega boja proti komunistom? Eden izmed dejavnikov je gotovo medijska izpostavljenost pododbora in delovanje njegovih članov in predsednika v medijih. Prepoznavnost in popularnost pododbora in njegovega predsednika sta nekaj časa strmo naraščali. Pododbor, ki je imel glede na svojo majhnost in navidezno nepomembnost zelo velika pooblastila in široko področje delovanja, je skupaj s svojim delom postal zanimiv za javnost, druge politike in tudi tiste, ki so mu podelili pooblastila. Ob preveliki izpostavljenosti medijem, je bilo poleg delovanja konkretnega pododbora postavljeno tudi vprašanje pooblastil posameznikov znotraj tega in drugih pododborov. Razvoj dogodkov, ki jih je sprožilo delovanje McCarthyja znotraj pododbora v času makartizma, dokazuje, da zainteresiran in angažiran posameznik tudi v tako velikem političnem sistemu, kot je ameriški, lahko vpliva na politično in družbeno situacijo.

Stalni preiskovalni pododbor predstavlja enega izmed temeljev ameriškega političnega sistema. Je hkrati tisto, kar si vsi želijo in česar se vsi bojijo. V njem je skoncentrirana moč, ki lahko ob napačni uporabi uničuje vlade, politike, administracije in navadne ljudi. Vendar pa ob pravilni uporabi predstavlja možnost nadzora nad temi istimi vladami, politikami in administracijami. Stalni preiskovalni pododbor je bil uspešno izrabljen in zlorabljen kot sredstvo za doseganje političnih ciljev znotraj političnega sistema in prakse. Izrabili so ga tako ustvarjalci in nosilci mitologije, kot mnogi drugi politični in medijski akterji, ki so se pojavljali v javnosti ali delovali bolj iz ozadja.

³⁵ V angleščini: Acting Chairman

³⁶ Karl E. Mundt: republikanski predstavnik v letih 1939-1946, republikanski senator v letih 1947-1972. (Biographical Directory of the United States Congress 2006)

4 ANALIZA PRIMERA

Pri analizi sem uporabila primarni vir, to so zapisniki zaslišanj Stalnega preiskovalnega pododborov iz leta 1953, ki so bili objavljeni leta 2003. Zapisniki senatnih odborov in pododborov namreč šele po 50-ih letih postanejo javni. Vsi zapisniki zaslišanj so zbrani v petih zvezkih, vsebujejo pa več kot 160 zaslišanj, na katerih so zaslišali več kot 500 prič. Zapisniki, ki sem jih uporabila, so končna verzija, ki je nastala iz popravljenih in še enkrat pregledanih originalnih zapisnikov in posnetkov zaslišanj. Vseh pet zvezkov na 4232-ih straneh je dostopnih tako v elektronski kot v tiskani obliki in omogočajo neposredno preučevanje in seznanjanje s situacijo v ZDA v času makartizma. Zapisniki vsebujejo tudi komentarje oziroma predgovore k vsem posameznim primerom in k celotnim zapisnikom. Prav tako pa je iz njih razvidno, kje so se dogajala posamezna zaslišanja, kdo točno je bil na njih prisoten in koliko časa so trajala.

Slika 4. 3: Zaslišanje pred Stalnim preiskovalnim Pododborom

Vir: News American Photo Archive, University of Maryland Archives, Special Collections.
Dostopno na: <http://www.jhu.edu/~jhumag/0900web/red.html> (26. avgust 2006)

Nekatera zaslišanja so bila zaprta za javnost, druga, javna zaslišanja, so bila dostopna za vse in so se prenašala po televiziji. Oboje je služilo ustvarjanju podobe sovražnika. S tem ko so nekatera zaslišanja zaprli za javnost, so namigovali na strahote, ki so jih storile ali jim bile priča nekatere izmed prič in so morda preveč grozljive za javnost. Mitologija sovražnika je s tem poglobljala skrivnostno in izkrivljeno podobo sovražnika. Zaslišanja vseh prič so bila v veliki meri zgrajena enako. Držala so se tudi osnovnih elementov, ki se jih mitologija sovražnika poslužuje pri ustvarjanju mitološkega sovražnika. Tako lahko v zapisu zaslišanj razberemo delegitimacijo in diskreditacijo prič, depersonalizacijo in dehumanizacijo

zaslišanih. Zasliševalci so se posluževali tudi nekaterih drugih prijemov. Tako je pogost način diskreditiranja priče prikazovanje njene slabe morale, ki je razvidna tudi iz drugih dejanj in ne samo iz dejanja, zaradi katerega je bila priča zaslišana. Slaba morala, kot vemo, pa je ena izmed glavnih slabosti, ki jih pripišejo mitološkemu sovražniku, saj je prav zaradi nje posameznik okarakteriziran za sovražnika.

Hkrati se je podoba glavnega nosilca mitologije kazala kot podoba rešitelja in zaščitnika. Nosilce oziroma nosilca mitologije lahko v analiziranem primeru prepoznamo kot McCarthyja samega oziroma tiste, ki so bili člani njegove ožje delovne skupine.

Primer, ki sem ga izbrala za analizo, je bil kot ena izmed preiskav obravnavan septembra leta 1953 v senatnem Stalnem preiskovalnem pododboru. Primer se vrti okoli glavnega osumljenca tega primera, Juliusa Reissa, in njegove zaposlitve v Organizaciji Združenih narodov (v nadaljevanju OZN) pri poljski delegaciji, ki je bila v času makartizma pod komunističnim režimom in zato obravnavana kot sovražna. Ker se je s preiskovanjem OZN ukvarjal tudi Pododbor za notranjo varnost, se je Stalni preiskovalni pododbor v preiskavi osredotočil na ameriške državljane, zaposlene pri raznih (komunističnih) delegacijah v OZN. Poleg Juliusa Reissa, glavnega osumljenega za vohunjenje in izdajo³⁷ ZDA, je bilo zaslišanih še devet prič: dva odvetnika (Abraham Unger, David M. Freedman), sedem zaposlenih pri OZN ali njenih delegacijah (Florence Englander, Dimitry Varley, Alice Ehrenfeld, dr. Frank Cerny, Helen Matousek, Vachlav Lofek) in ena izvedenska priča pododbora (Paul Crouch).

Podobe prič so bile mitološke predstave o sovražniku, zaslišanja pa so služila potrjevanju mitološkega konstrukta. V izbranem primeru sem izluščila in analizirala dve večji skupini prič, znotraj katerih lahko najdemo pet kategorij zaslišanih. Vsako skupino in kategorijo sem posebej opisala in analizirala.

4. 1 PRIČE: AMERIČANI, KATERIH POREKLO JE VPRAŠLJIVO

Priče, ki so bile obravnavane kot Američani, katerih poreklo je vprašljivo, so bile že v osnovi obravnavane tudi kot sovražniki in pripadniki komunizma. Njihova tujost je bila razvidna že iz zunanjih lastnosti, v našem primeru iz njihovih imen (dr. Frank Cerny, Dimitry Varley, Helen Matousek, Vaclav Lofek). Njihova imena so zvenela vzhodno oziroma

³⁷ V originalu: subversion and espionage.

slovansko. Kot taki so bili s strani ustvarjalcev mitologije o komunističnem sovražniku skoraj avtomatično ožigosani kot komunisti ali njihovi simpatizerji.

Nosilec mitologije, torej tisti, ki ga je javnost prepoznala kot avtoriteto v konstrukciji mitologije o komunističnem sovražniku, je slovansko pripadnost povezoval z Rusijo oziroma Sovjetsko zvezo, ki je bila za nosilca mitologije in večino Američanov takrat središče in vir komunizma. Dejstvo, da so bile nekatere priče rojene v ZDA ali so tam že dlje časa živele in bile asimilirane, jim v tistem trenutku ni pomagalo. Zaznamovane so bile predvsem s svojimi imeni in narodno pripadnostjo, ki sta bili v javnosti najbolj izpostavljeni lastnosti teh prič. Priče so bile zaznamovane tudi s svojo preteklostjo, s službo in nenazadnje s svojimi prepričanji, ki so bila z vidika nosilcev mitologije deloma ali povsem nekonformna. Vse te lastnosti in značilnosti so pripomogle, da so te priče avtomatično postale pripadniki neke tuje manjšinske skupine, ki zaradi okoliščin ni bila več del nekega naroda.

Skupine tujcev ali skupine z lastnostmi tujcev so v mitologijah pogosto razglašene in označene za nevarne in grozeče. Tujost in drugačnost je razlog za delegitimacijo in diskreditacijo družbenih skupin, ki tako postanejo 'grešni kozli' in 'dežurni krivci'. V obravnavanem primeru so to skupino predstavljali slovanski priseljenci z Vzhoda. Če tvorci mita niso delali ali zaznavali in priznavali razlik med posamezniki (so jih torej depersonalizirali ali razosebili), je bilo od naslovnikov (javnosti, množic) to skoraj nemogoče pričakovati. Vse to je šlo v prid teoriji zarote znotraj obravnavane mitologije, saj je bil sovražnik definiran zelo ohlapno in je lahko teorija zarote domnevno krivdo pripisovala številnim in poljubnim posameznikom.

Kljub temu je bil Američanom neameriškega ('vzhodnega') porekla ponujen izhod, rešitev pred to oznako in izobčenjem, ki ga je prinašala tujost. Pred stigmatizacijo se mitološki sovražnik lahko reši s priznanjem, da je sovražnik. S tem ko bi priče priznale, bi mitologija in mit okrog njih izgubila svojo stigmo in lahko bi se začelo s ponovnim vključevanjem v ameriški narod.

Znotraj te skupine lahko v obravnavanem primeru najdemo dve kategoriji:

- priče, ki so sodelovale,
- priče, ki niso sodelovale.

4. 1. 1 PRIČE, KI SO SODELOVALE

Priče, ki so sodelovale, so bile obravnavane zelo empatično in prijazno. Prikazane so bile kot spodobni ljudje, ki se zavedajo svojih dolžnosti do ZDA, do države, ki jim je ponudila dom. Izpovedale so, da se zavedajo nevarnosti komunizma in zasliševalci so to sprejeli kot olajševalno okoliščino. Zaslišanje take priče je potekalo na miren način. Razlage in dolgi odgovori so bili dovoljeni tako zasliševalcu kot zaslišancu. Celotno zaslišanje je bilo v primerjavi z drugimi zaslišanji dokaj kratko. Predstavljena so bila imena oziroma ljudje, ki so jih zasliševalci dojemali kot pripadnike komunizma, kar je zaslišani samo še potrdil.

V to skupino prič v analiziranem primeru spada dr. Frank Cerny, Čeh, ki je po drugi svetovni vojni pribežal iz takratne Češkoslovaške v ZDA.

V analiziranem primeru pri tej skupini tudi ni prihajalo do neposrednega vprašanja o pripadnosti komunistični stranki, saj to ni bilo več potrebno. Sodelovanje s pododborom je bilo samo po sebi sprejeto in označeno za pozitivno dejanje, ki je odtehtalo vsa prejšnja in priče odvezovalo grehov, storjenih v preteklosti.

Nosilci mitologije sovražnika so v pričah, ki so sodelovale, prepoznali zaveznike in prijatelje. Ni bilo več pomembno, da so te priče vprašljivega ameriškega porekla in del sovražne skupine. Podoba zaveznika je bila ustvarjena kot podoba zanesljivega tujca, moralno neoporečnega, ki je postal sprejemljiv za pripadnike in nosilce mitologije in zato del njihovega kolektiva. V to skupino lahko štejemo tudi priče, ki so priznale in nato sodelovale z zasliševalci. To so bili ljudje, ki so priznali in se pokesali neposredno pred zasliševalci. S svojim sodelovanjem so potrjevali resničnost in pravilnost mitoloških konstruktov in večali kredibilnost, moč in vpliv nosilcev teorije zarote. To dejstvo so zasliševalci in nosilci mitologije izkoristili, da so se povzpeli na družbeni lestvici moči, kar sta jim omogočila v javnosti videna nadzor in premoč nad pričami.

Politična mitologija je v primeru Američanov, katerih poreklo je bilo vprašljivo in so sodelovali, gradila na percepciji družbe, ki je sicer razdeljena na dva kolektiva, mi in oni, dopuščala neko možnost prehajanja. Priče, ki so sodelovale, so bile predstavljena kot ta možnost. Priče, ki so sodelovale so bile tiste, ki so prešle iz sovražne skupine v narod (torej prehod iz oni v mi). Njihov prehod pa ni bil kaznovan s preganjanjem in stigmatizacijo, kot se je to dogajalo pri pričah, katerih poreklo je vprašljivo, ki niso sodelovale. Nosilci mitologije so skozi to skupino sovražnikov pokazali svojo milost. Ne samo, da je bilo sovražnikom oproščeno, sprejeti so bili tudi (nazaj) v narod. Ponudili so jim možnost

ponovne naturalizacije v ameriško družbo in narod. Vendar je to sporočilo nosilo v sebi jasno grožnjo: če nočeš biti obravnavan kot sovražnik, moraš sodelovati z nosilci mitologije.

4. 1. 2 PRIČE, KI NISO SODELOVALE

Priče, ki so se upirale priznanju in niso sodelovale, so bile deležne povsem drugačne obravnave od tistih, ki so sodelovale. Bile so deležne dolgih zaslišanj, v katerih so zasliševalci imeli govore, zaslišanim pa to ni bilo dovoljeno. Neposredno so jih spraševali o pripadnosti komunistični stranki. Ob imenih posameznikov, ki naj bi jih priče poznale, so bili izraženi namigi in trditve, da so pripadniki ali simpatizerji komunizma, torej sovražniki in zarotniki. Zaslišani niso imeli možnosti dokazovanja, da imenovanih morda sploh ne poznajo. Zasliševalci se niso trudili z dokazi o svojih trditvah, saj so pričakovali in zahtevali samo, da jih zaslišani potrdijo. V konstrukt so bili vključeni tudi prijatelji in družine zaslišanih, ki so jih prikazovali kot moralno in politično sporne. Tudi direktna vprašanja o vohunjenju, ki so jih zastavljali pričam, so ustvarjala vtis, da zasliševalci nekje hranijo dokaze in želijo o tem le še obvestiti zaslišane in javnost. Prejšnja kazniva dejanja teh zaslišanih so se uporabila kot dokaz njihove slabe morale in zločinskih nagnjen. Dejstva, ki so se navajala ob teh pričah in v zvezi z njihovimi življenji in dejanji, so bila nepreverljiva, vendar za javnost ravno dovolj verjetna. Priče so se direktno obtoževale, da lažejo v zvezi s svojo (ne)pripadnostjo komunizmu. Pri nekaterih se je izpostavljalo njihovo narodno pripadnost. Preko njih pa se je tudi v veliki meri blatilo in obtoževalo OZN kot leglo komunistov.

S tem ko so se priče sklicevale na pravico, da ne odgovorijo, ker bi to lahko kompromitiralo njih ali druge, so omogočile, da so to sredstvo uporabili proti njim pri dokazovanju krivde. Vzorec zasliševalcev je bil preprost; če priča odklanja odgovor, je jasno, da nekaj skriva ali prikriva. Pričam, ki so jih razglasili za sovražnike, so na ta način dokazovali ravno to, kar so poizkušale zanikati. Vprašanja in načini zasliševanja so služili cilju, da se je podoba teh prič čimbolj skladala s podobo sovražnika in zarotnika.

Imena posameznikov, ki se jih je v zaslišanjih omenjalo in posredno obtoževalo sodelovanja s komunisti, so služila personifikaciji nasprotnika oziroma podobe sovražnika. Sovražnik tako ni bil več nek abstrakten pojem, ampak realnost. In čeprav posamezni predstavnik neke družbe teh imenovanih sovražnikov ni poznal, to ni izničilo vtisa resničnosti, ki je bila dosežena z njihovim poimenovanjem. S tem se je povečalo zaupanje družbe v nek mit.

Pri obravnavi prič, ki niso sodelovale, je bilo moč zaznati obravnavo komunizma kot skupinske, družinske zadeve. Nosilec mitologije je namigoval, da posamezniki niso edini, ki se jih je potrebno bati. Potrebno se je bilo bati celih družin, skupin, narodov in celih držav.

Te priče niso bile samo asimilirani in naturalizirani Američani, ampak tudi že rojeni Američani, vendar so bile v zaslišanjih izpostavljene kot pripadniki nekega drugega naroda, ki se je infiltriral v ZDA z namenom, da vohuni za komuniste. Priče, katerih poreklo je bilo vprašljivo in niso sodelovale, so bile najbližje dojemanju notranjega sovražnika kot posebne vrste zunanjega sovražnika. Nosilci mitologije so ustvarjali videz, da so Američani neameriškega porekla, ki niso sodelovali, neke vrste zunanji sovražnik.

Med te priče so spadali: Dimitry Varley, Rus po rodu, asimiliran Američan, zaposlen pri OZN; Helen Matousek, asimilirana Čehinja, zaposlena pri OZN; Vachlav Lofek, asimiliran Čeh, zaposlen pri delegaciji takratne Češkoslovaške pri OZN.

4. 2 PRIČE: AMERIČANI, KATERIH POREKLO NI VPRAŠLJIVO

Naslednja vrsta prič, ki sem jo zasledila v analiziranem primeru, so Američani oziroma priče, pri katerih poreklo ni vprašljivo. Te priče niso imele nekih zunanjih značilnosti oziroma imen, ki bi jih sama po sebi povezovala s komunizmom (Florence Englander, Paul Crouch, Abraham Unger, Alice Ehrenfeld, David M. Freedman, Julius Reiss). Obravnavana mitologija je bila v veliki meri zgrajena na mitu o notranjem sovražniku in na mitu o komunistični infiltraciji v ZDA, zato so bile te priče pomembna skupina, katere pripadniki so bili hipotetično obravnavani kot sovražniki. Namen obravnavanja in vključevanja te skupine prič je bil večplasten in je javnost prepričeval, da pred sumom ni varen nihče, ker se sovražniki in zarotniki lahko skrivajo povsod, tudi med 'pravimi' Američani. Nosilci in tvorci mitologije so vzbujali splošno nezaupanje in sumničenje, hkrati so povečevali zaupanje vase, v svojo izbranost in pravičnost. S to skupino prič se je ustvarjala podoba notranjega komunističnega sovražnika, ki je bila eden izmed temeljnih elementov teorije zarote o komunistični infiltraciji v ZDA.

Znotraj skupine prič, ki so obravnavane kot 'pravi' Američani, lahko v izbranem primeru zaslišanj najdemo tri različne kategorije:

- priče, ki so priznale,
- priče, ki so spremenile politično prepričanje,
- priče, ki niso sodelovale.

4. 2. 1 PRIČE, KI SO PRIZNALE

To skupino prič je v obravnavanem primeru predstavljala Florence Englander, ki je bila zaposlena pri OZN, v komunistični stranki ZDA pa je bila od leta 1935 do leta 1940. Njena pričevanja na zaslišanjih so nosila tri sporočila: priznanje, kesanje in sodelovanje. Priznanje se je seveda nanašalo na članstvo v komunistični stranki in je bilo namenjeno celi ameriški javnosti, čeprav je bilo navidez usmerjeno na zasliševalce in oblikovano kot odgovor na njihovo vprašanje. Na priznanje sta se navezovala spoznanje zmote in kesanje. Sodelovanje z zasliševalci je bila še zadnja logična vloga, ki jo je odigrala taka priča.

Zaradi svoje pozitivne in podporne vloge pri konstrukciji mitologije o sovražniku so bile take priče prikazane kot spodobni člani skupnosti, ki so se znašli na napačnem kraju ob napačnem času, vendar jim je uspelo spoznati zmoto tudi s pomočjo zasliševalcev. Njihovo sodelovanje je bilo brezpogojno in popolno.

Priče, ki so priznale, so bile dokaz, da teorija zarote in sovražnik, o katerem mitologija govori, res obstajata. To so dokazali tisti, ki so priznali, ljudje, ki so bili na drugi strani. Prav zato, ker njihova pripadnost ameriškem narodu ni bila vprašljiva, je bilo tudi verovanje družbe v njihove besede močnejše. Nosilcem mitologije je taka priča hkrati služila kot primer, da je rešitev kljub vsemu mogoča. Gre skoraj za neke vrste religiozni element mita teorije zarote o komunistični infiltraciji. Priče so se pokesale in sprevidele pravo pot, ki jim jo je pokazal vodilni nosilec mitologije. Ta je v tem trenutku prevzel posebno vlogo in mesto v mitu – postal je mali rešitelj znotraj mita. Družbi oziroma vsakemu njenemu članu sta bila ponujena upanje in mitološka perspektiva.

Mitologija sovražnika je bila na tej točki in pri tej skupini obravnavanih prič najbolj optimistična in skozi to skupino je bil najbolj viden cilj mitologije. Cilj je bil prisiliti notranjega sovražnika, sovražnika ZDA, da prizna, se pokesa in nato izda še druge. Priče, ki so priznale, so bile pri doseganju cilja bolj pomembne kot priče, ki so spremenile politično prepričanje že v preteklosti in same od sebe. Kajti, da bi politična mitologija o komunističnem sovražniku dosegla svoj cilj (mitološko perspektivo) – očiščenje ZDA, se je moralo to zgoditi pred javnostjo in trenutnimi nosilci mita o sovražniku, ki so sedeli v Stalnem preiskovalnem pododboru.

4. 2. 2 PRIČE, KI SO SPREMENILE POLITIČNO PREPRIČANJE

Na zaslišanjih so se pojavljale priče, ki so spremenile politično prepričanje, to so bili tisti Američani, ki so v nekem obdobju življenja pripadali komunizmu v ZDA, a so svojo napako in zmoto spoznali sami in se sami odločili za vrnitev na pravo pot. Pri teh pričah ni bilo zaznati skesanosti in opravičevanja za svoja dejanja iz preteklosti. Šlo je predvsem za spreobrnitev v nekaj, kar so po lastnih trditvah že bili, torej za zamenjavo političnega prepričanja.

Priče, ki so zavrgle svoje nekdanje komunistično prepričanje, so bile predstavljene kot visoko kvalificirane priče, katerih glavni namen po političnem reformiranju je bilo samo še služiti preganjalcem komunistov v ZDA. Zasliševalci so tako kot svojo strokovno pričo predstavili Paula Croucha, ki je bil član komunistične stranke ZDA do leta 1942. Po tem letu je svojo kariero posvetil pričanju kot strokovna priča proti komunizmu in komunistom.

Predhodna pripadnost komunistični stranki in visok položaj v njej sta zviševala kredibilnost prič in kredibilnost njihovih odgovorov oziroma podanih dejstev. Bile so tudi prostovoljni in verodostojni informatorji o osebah, ki so jih srečali in spoznali v času svoje pripadnosti komunizmu. Pričam so bili dovoljeni dolgi odgovori, v katerih so lahko razložili vse in še več. Njihova pričevanja so delovala prepričljivo, skoraj naučeno. Obravnavani primer ni bil edini primer, pri katerem je taka priča sodelovala. Bili so skoraj univerzalci. Njihova preteklost ni bila nič v primerjavi z družbeno koristno vlogo, ki so jo opravljali po političnem reformiranju. S strani nosilca mitologije so bili prikazani tako, da družba vanje ni mogla dvomiti. Američani, katerih poreklo ni bilo vprašljivo in so spremenili svoje politično prepričanje, so ovadili druge ljudi, opisali tuje zločine, predstavil dokaze, ki niso bili nujno v zvezi z obravnavanim primerom, vendar pa so neizpodbitno kazali na nemoralnost in zločinskost komunizma in njegovih pripadnikov. Priče, ki so spremenile politično prepričanje, so služile tudi za obtoževanje administracije in vladnih organizacij. Mitologiji in nosilcu mitologije so predstavljale sredstvo in notranji vir. Vir, ki je poznal sovražnika od znotraj, vendar je zdaj služil nosilcu mitologije oziroma družbi sami.

Te priče so služile kot dodatni element pri dokazovanju krivde pričam, ki niso sodelovale. Niso pa imeli neke posebne vloge znotraj same teorije zarote. Bili so bolj neke vrste podporni, zunanji element ustvarjanja teorije zarote, vendar zato nič manj pomemben člen pri gradnji podobe in konstrukta mitološkega sovražnika.

4. 2. 3 PRIČE, KI NISO SODELOVALE

Priče, ki niso sodelovale, so bile predstavljene ne samo kot 'sovražne' priče, ampak kot del sovražne zarote. Nedvomno ameriško poreklo je pomenilo samo to, da so jih uvrstili v skupino notranjih in ne zunanjih sovražnikov. Nevarnost, ki so jo predstavljali v očeh nosilcev mitologije in preko njih v očeh večine ameriške javnosti, je bila enako velika in grozeča.

Skupina prič z nevprašljivim ameriškim poreklom, ki ni sodelovala z zasliševalci, je bila v obravnavanem primeru najštevilčnejša in so jo predstavljali: Alice Ehrenfeld, zaposlena pri OZN; Abraham Unger, odvetnik; David M. Freedman, odvetnik; in Julius Reiss, zaposlen pri poljski delegaciji v OZN. Vsi v tej skupini so bili intelektualci in hkrati pripadniki organizacij, osumljenih sodelovanja s komunisti.

Te priče so se v odgovoru na vprašanje o komunistični pripadnosti sklicevale na ameriško Ustavo in so se s tem izognile tako priznanju kot zanikanju. Njihova domnevna pripadnost ali podpora komunizmu je bila v govorih zasliševalcev s tem potrjena. Pri nadaljnjih vprašanjih so se zasliševalci namreč obnašali, kot da je bila ta pripadnost dokazana, saj so priče spraševali po imenih in dejavnosti njihovih komunističnih sodelavcev. Ker niso sodelovale z zasliševalci in so se upirale priznanju in ovajanju, so bile te priče predstavljene kot osebe dvomljive, če že ne povsem neprimerne, morale. Diskreditiralo se je tudi njihove prijatelje in družinske člane. Zdi se, da je bilo nosilcem mitologije že samo to dovolj za pregon teh ljudi in njihovo predstavljanje kot glavnih zarotnikov. Ker ni bilo dvoma v njihovo pripadnost ameriškem narodu, je bila njihova krivda, izpeljana iz upiranja, še večja kot krivda skupine prič, ki ni sodelovala, njihovo ameriško poreklo pa je bilo vprašljivo.

Med priče, ki niso sodelovale, je spadal tudi glavni osumljenec (Julius Reiss) v obravnavanem primeru. Podoba njega kot mitološkega sovražnika ni bila zgrajena samo z njegovim zaslišanjem, ampak tudi preko zaslišanj drugih prič v tem primeru. Pri zaslišanjih ostalih prič je bil sicer samo pri treh omenjen z imenom in kot glavni osumljenec, pri ostalih zaslišanjih do njegove omembe sploh ni prišlo, kar pa ni zmanjšalo vpliva in pomembnosti teh zaslišanj in prič pri konstrukciji podobe sovražnika.

Z mitološkimi konstrukti je mogoče dokazati vse. Pričam, ki niso sodelovale, so po vrsti dokazovali, da so komunisti, sovražniki in zarotniki. Glavni osumljenec s svojo dvojno identiteto je nosilec mita predstavljal še posebej idealno možnost za konstruiranje poljubne podobe sovražnika. Prikazan je bil kot pripadnik komunistov v ZDA, ki je poleg vsega še delal v OZN, leglu komunistov, za delegacijo komunistične vlade (Poljske). Zastavljajo se

mu je zelo direktna vprašanja o komunizmu, vohunjenju in temah, ki so bile v tistem času občutljive (Korejska vojna). Na večino teh vprašanj je zaslišani zavrnil odgovor in s tem dovolil dvom v svojo nedolžnost. Pri vprašanjih, na katera je vseeno odgovoril, mu zasliševalci niso dovolili dolgih odgovorov, pogosto so od njega zahtevali celo odgovor, ki je bil na nek način ponovitev vprašanja. Od njega se je zahtevalo, da izda svoje sodelavce in prijatelje in jih osumi ali potrdi njihovo sovražno delovanje. Bolj kot se je zaslišani upiral in vztrajal v svojih neopredeljujočih odgovorih, bolj se je od njega zahtevalo izdajo.

Velik del podobe glavnega osumljenca kot podobe sovražnika je bila njegova dvojna identiteta (Julius Reiss oziroma Julius Remes). Ta dvojna identiteta je bila uporabljena kot osnova, kot zametek podobe sovražnika, ki jo je gradila celotna mitologija o notranjem komunističnem sovražniku in teorija zarote znotraj nje. S to dvojno identiteto se je na nek način opravičilo njegovo pripadnost ameriškemu narodu in hkrati izdajo ameriškega naroda. Izdaji lastnega naroda se je pomembnost s tem zmanjšala, ko se je izpostavilo, da je bila izdaja narejena pod drugim imenom, z drugo identiteto. Ni šlo za zmanjševanje krivde posameznika oziroma glavnega osumljenca, temveč za zmanjševanje krivde celotnega naroda.

Na skupini prič, ki niso sodelovale, je nosilec mitologije zgradil končno podobo notranjega mitološkega sovražnika. Priče, katerih ameriško poreklo ni bilo vprašljivo in niso sodelovale, so bile tista skupina, zaradi katere se je mitologija o notranjem sovražniku sploh dogajala. Bile so osnova mitologije sovražnika, na njih je bila zgrajena grožnja preostalim članom družbe in okoli njih je bila zgrajena teorija zarote.

Teorija zarote o notranji infiltraciji v ZDA in zoper njihovo obliko vladavine je bila del celotne mitologije o komunističnem sovražniku, ki je bila aktualna v času makartizma. Teorija zarote je bila hkrati tista, ki je v tem primeru ustvarjala notranjega komunističnega sovražnika, zaradi njega pa je ta teorija sploh obstajala. S teorijo zarote o infiltraciji v ZDA in možnostjo notranjega prevzema oblasti v ZDA se je ameriška družba v nekem zgodovinskem trenutku osredotočila na poseben del mitologije o komunističnem sovražniku, to je na mitologijo o notranjem komunističnem sovražniku. Mitologija je takrat postala sovražna svoji lastni družbi.

Zaslišanja prič, ki niso sodelovale, so služila kot dvojno svarilo: pred mitološkim sovražnikom, ki se lahko skriva povsod in pred nesmiselnostjo in brezupnostjo upiranja in dvomov.

4. 3 ANALIZA MITOLOŠKEGA DISKURZA

Neločljivi del vsakega mita in mitologije je njun mitološki diskurz; skozenj se mitološki konstrukti javno razpoznavno izražajo in komunicirajo s svojimi naslovniki. Kot poseben semiotično-simboličen sistem se mitološki diskurz prepleta z jezikom družbe, v kateri obstaja (Matić 1984: 79). Obstajata pravzaprav dva sistema govora in jezika, navaden in mitološki. Mitološki je drugoten in se polašča prvotnega tako, da ga s konotacijo besed in znakov čustveno obarva in izrablja (Marcelli 2003: 45). Mitološki se od navadnega loči tudi po tem, da je veliko bolj ekspanzionističen in političen (Matić 1984: 159-161). V poudarjanju pomena mitološkega diskurza je mogoče iti še dlje in ga povsem izenačiti z mitom samim; mit naj bi bil pravzaprav mitološki diskurz (Barthes v Marcelli 2003: 43). Ne glede na večji ali manjši pomen, ki ga kdo pripisuje mitološkemu diskurzu, je njegova pomembnost pri oblikovanju mitoloških konstruktov, nesporna. S kritične (časovne, politične, miselne) oddaljenosti sicer lahko odkrijemo in prepoznamo nelogičnosti, zavajanja in praznost mitološkega diskurza, a hkrati lahko ugotovimo, da te značilnosti praviloma ne ovirajo in ne preglasijo njegove prepričljive artikulacije.

Z analizo uporabljenega jezika in kvantitativno analizo diskurza v obravnavnem primeru sem prikazala, kako je ta diskurz služil pri konstrukciji mitološke podobe sovražnika in kako in v kakšni meri je bil diskurz prenesen v življenje takratne ameriške družbe. Boljši vpogled dobimo tudi v samo mitologijo, njeno uporabo in zgradbo.

Analiza besedila in s tem mitološkega diskurza se nanaša na primarni vir, zapisnike zaslišanj, ki jih je izvajal senatni Stalni preiskovalni pododbor. Jezik in govor zasliševalcev sem analizirala na 91-ih straneh zapisnika primera Varnost – Združeni Narodi, ki je izsek iz tretjega dela celotnih zapisnikov odbora. Zapisniki primera Varnost – Združeni Narodi vključuje zaslišanja, opravljena v dneh od 14. do 17. septembra 1953, ki so se dogajala v New Yorku. Objavljeni so bili 5. maja 2003 in se v elektronski obliki nahajajo na internetu³⁸, kjer so (v angleščini) splošno dostopni in jih je mogoče in dovoljeno uporabljati.

V obravnavanem primeru je bilo zaslišanih deset oseb, glavni osumljeni Julius Reiss in devet prič. Pri zaslišanjih je bil vedno prisoten tudi zastopnik OZN, pri nekaterih pričah pa tudi njihovi odvetniki. Zasliševalci v tem primeru so bili McCarthy sam ali njegovi najbližji sodelavci, ki so se izmenjevali. Zaslišanja prič so se včasih tudi prekinjala in nato nadaljevala naslednji dan.

³⁸ Na naslovu: <http://www.gpo.gov/congress/senate/senate12cp107.html> (12. september 2006)

Za potrebe diplomskega dela nisem naredila avtoriziranega prevoda celotnega besedila, ampak sem sledila razumevanju iz natančnega branja. Z analizo sem tako izpostavila nekaj elementov mitološkega diskurza, ki so bili uporabljeni pri konstrukciji podobe mitološkega sovražnika in pri diskreditaciji, marginalizaciji in na koncu obračunu s posamezniki in skupinami, ki so bili označeni za sovražne.

Kot primer mitološkega diskurza mi je v obravnavanem primeru služil predvsem govor zasliševalcev oziroma nosilcev in tvorcev mitologije. Priče zaradi svojega podrejenega položaja niso mogle preglasiti ali zaustaviti rutinirane retorike zasliševalcev, v ozadju katere so bile mitološke projekcije o komunističnem sovražniku in njegovi zaroti zoper ZDA.

Moja kvantitativna analiza besedila je bila primarno usmerjena na besedo komunizem in izpeljanke iz nje. Na prvi pogled je presenetljivo, da se je pojem *komunizem*³⁹ pojavil le 10-krat. Razumljivo postane, če pomislimo, da zaslišanja niso bila namenjena razjasnjevanju tega abstraktnega pojma ali soočanju različnih pojmovanj o njem. Komunizem je imel jasno, vnaprej določeno konotacijo, o kateri ni bil dopuščen noben dvom, zato razprava o tem tudi ni bila več potrebna. Če je komunizem kot nevarnost lebdel sicer povsod, ampak vendar zaradi svoje abstraktnosti daleč, se je kot komunistična stranka udejanjil in postal dokazljiv in konkreten. Ideja komunizma je skozi omenjanje komunistične stranke postala politika in organizacija. Pogostost omenjanja *komunistične stranke*⁴⁰ je bila kar 10-krat večja, pojavlja se 99-krat. Očitno je ime politične stranke služilo kot sredstvo, s katerim so komunizem umestili v družbeno resničnost in jo predstavili kot realno nevarnost. V večini navedb se poimenovanje konkretizira kot *ameriška komunistična stranka*. Konkretiziranje komunističnega sovražnika se je skozi mitološki diskurz še stopnjevalo z uporabo besed *komunist in komunisti*⁴¹, ki sta bili v pregledanih zapisnikih skupaj uporabljeni 77-krat. Iz politične sfere se je razglašena nevarnost in ogroženost s tem razširila v družbene institucije, na neformalne skupine in osebno raven posameznih članov skupnosti. Sovražnika oziroma komunista se je s številčnostjo njegovih omemb konkretiziralo, njegovo prisotnost v ZDA se je poudarjalo z raznovrstnostjo ter številčnostjo dejavnosti in področij, v katerih naj bi bili komunisti prisotni.

Dejanska in še bolj potencialna prisotnost komunistov, ki ameriško družbo ogrožajo z vseh strani, je bila v mitološkem diskurzu vsaj enako pogosto kot s samim samostalnikom

³⁹ V originalu: communism.

⁴⁰ V originalu: Communist party, American Communist party.

⁴¹ V originalu: communist(s).

(komunist-i) izražena s pridevniško izpeljanko iz njega. Predstavljanje komunizma, komunistične stranke in komunistov kot razloga za Rdeči preplah, ki ogroža ameriško skupnost, je bilo skozi tako oblikovane besedne zveze, še jasnejše. Pojavljala so se sama po sebi nevtralna poimenovanja kot *komunistične ideje*, *komunistični člani*, *komunistični organi*, *komunistični sestanki*, *komunistična delegacija*⁴², ki praviloma v kontekstu niso delovala nič manj zastrašujoče od: *komunistične sile*, *komunistične strani*, *komunističnega režima*, *komunistične lige in komunistične fronte*⁴³. Seveda je druga skupina besednih zvez preko samostalnikov govorila o močnem, nevarnem, organiziranem in na boj pripravljenem sovražniku, ki se mu je preko na enak način oblikovanih besednih zvez pripisalo še željo po političnem prevratu, prevladi in tudi uporabi nasilja. V to zadnjo skupino besednih zvez s pridevnikom komunističen lahko uvrstimo: *komunistični vpliv*, *komunistični nadzor*, *komunistične zveze* in še posebej *komunistična dominacija*⁴⁴.

Pri izpostavljanju komunistične prisotnosti in infiltracije v ZDA so se v mitološkem diskurzu pogosto pojavljale oznake s področja medijev, ki jim je bil dodan pridevnik komunističen: *komunistično novinarstvo*, *komunistične revije*, *komunistične publikacije* in celo *komunistične knjigarne*⁴⁵. Čeprav so se nosilci mitologije sami najbolj posluževali medijev, so hkrati javnost opozarjali, da obstajata pravi in sovražni del te družbene strukture. Svet, država in vsak njen element so v mitološkem konstruktu nosili v sebi sledi delitve na dobro in zlo, na nas in na njih.

Zanimiv premislek ponuja ugotovitev, da so se poimenovanja, ki izražajo zaroto in infiltracijo, pojavljala v zelo omejenem obsegu. Samo po 1-krat sta bili omenjeni besedna zveza *komunistična zarota* in beseda *infiltracija*, *zarota* brez pridevnika 2-krat, samostalnik *agent*, v pomenu vohun, pa tudi samo 8-krat. Tako sem ugotovila, da v samem tekstu oziroma besedišču nista bili neposredno izpostavljeni teorija zarote in infiltracija, ju je pa bilo mogoče zaznati v kontekstu. Teorija zarote je živela svoje pravo življenje v ozadju, v namigih, trditvah in vprašanjih o ilegalnem, skrivnem, sovražnem in protidržavnem (torej zarotniškem) delovanju bodisi prič ali v zaslišanjih omenjenih posameznikov, skupin, organizacij in držav.

Iz zaslišanj in političnih govorov so se preko številnih ponavljanj v medijskih nastopih in poročilih te besedne zveze in besedišče s spremljajočo konotacijo prenašali v splošno

⁴² V originalu: communist ideas, communist members, communist organ, communist meetings, communist delegation.

⁴³ V originalu: communist forces, communist side, communist regime, communist leagues, communist front.

⁴⁴ V originalu: communist influence, communist control, communist connection, communist domination.

Uporabljeno tudi: communist dominated, communist controlled.

⁴⁵ V originalu: communist press, communist paper, communist publication, communist book store.

družbeno rabo. Zainteresirane politične skupine v družbi so omogočile in skrbele, da je diskurz mitologije živel, se razvijal in ni izginil iz vsakdanjega življenja.

Značilne poudarke so mitološkemu diskurzu dajala vprašanja, ki so jih zastavljali zasliševalci. Z njimi so vodili potek zaslišanj, avtoritarno, manipulativno in praviloma tako, da so priče že z vprašanji diskreditirali ali spravili v brezizhoden položaj. Svojo pozornost sem usmerila na vprašanja, ki so se nanašala na komunizem in povezave z njim. Čeprav se v analiziranem primeru ni pojavljalo točno v tej obliki, se ne morem izogniti navedbi osnovnega in neizogibnega vprašanja, ki je postalo splošno prepoznavni znak makartističnega mitološkega diskurza:

Ste ali ste kdaj bili član komunistične stranke?

V originalu: Are you now or have you ever been a member of the Communist party?

Vprašanje, ali zaslišani pripadajo ali so pripadali komunistični stranki⁴⁶, se je v primeru pojavilo 13-krat, še dodatna 4 vprašanja so se nanašala na vero v komunizem⁴⁷. 13 vprašanj se je nanašalo na prevzem oblasti v ZDA s strani komunistov⁴⁸, 5 vprašanj pa se je nanašalo na pripadnost zaslišanih sovjetskim oziroma komunističnim agentom (vohunom)⁴⁹. Ta vprašanja so bila namenjena omajanju morebitne pozitivne družbene podobe zaslišanih posameznikov. Vsakršno oklevanje pri odgovorih oziroma odgovor, ki ni bil jasno nikalen, je predstavlja dvom v zaslišanega in njegovo moralo. S tem sklopom vprašanj je nosilec mitologije podajal in ustvarjal negativno podobo priče v očeh družbe.

Najbolj pogosto zastavljena vprašanja, ki so se ponavljala, so bila vprašanja povezana s poznanstvom in poznavanjem oseb, ki naj bi bile povezane s komunistično stranko v ZDA. Vprašanje o poznavanju osebe se je ponovilo 29-krat za 29 različnih oseb, ki naj bi jih zaslišani poznali. 22-krat se je pojavilo vprašanje o komunistični pripadnosti oseb, ki naj bi jih zaslišani poznali. Včasih so se ta vprašanja ujemala z vprašanji o poznanstvu oseb, včasih pa ne, kar je samo širilo krog posameznikov, ki so bili v zaslišanjih poimenovani in osumljeni komunističnega delovanja. Ta sklop je bil namenjen razkrivanju preostalih pripadnikov in privržencev komunizma v ameriški družbi. Družbi je prikazoval in dokazoval razširjenost komunizma in številčnost komunističnih pripadnikov znotraj nje. Ker so bil ta vprašanja zastavljena vsem pričam, so služila tudi za ustvarjanje vtisa vseprisotnosti komunističnega

⁴⁶ V originalu: Have you ever been a member of the Communist party?

⁴⁷ V originalu: Do you believe in communism?

⁴⁸ V originalu: Do you believe the Communist party is dedicated to the overthrow of this government by force and violence if a Communist government cannot be imposed on this nation by peaceful means?

⁴⁹ V originalu: Have you ever engaged in any espionage activities in this country?

sovražnika. Vprašanja so bila namenjena prikazu, kako težko je odkriti sovražnika, če ga ne poznaš do potankosti, saj je to lahko vsak.

Poleg jezika, ki so ga uporabljali nosilci mitologije, je bil pomemben tudi jezik oziroma diskurz zaslišanih. Pogosto si je nosilec mitologije podredil diskurz zaslišanih, tako da je od njih zahteval odgovore, ki so bili ponovitve vprašanj. Kot učinkovito sredstvo je bilo uporabljeno ponavljanje vprašanj in odgovorov, kar kaže na premoč enega izmed diskurzov, v tem primeru diskurza nosilca mitologije.

Veliko spretnosti je bilo pri oblikovanju mitološkega diskurza komunističnega sovražnika vložena v izrabljanje odgovorov zaslišanih. Največkrat se je znotraj primera na strani zaslišanih, predvsem pri glavnem osumljencu, pojavilo zavračanje odgovora na podlagi 5. amandmaja⁵⁰ Ustave ZDA, ko je zaslišani zavrnil odgovor s sklicevanjem na pravico do zavrnitve odgovora, da ne bi inkriminiral samega sebe. V analiziranem primeru je prišlo do uporabe take zavrnitve odgovora na vprašanje v 80-ih primerih, od tega 73-krat pri glavnem osumljencu in 7-krat pri eni izmed drugih prič, katerih ameriško poreklo ni bilo vprašljivo, vendar niso sodelovale z zasliševalci. V veliki meri so se te zavrnitve na podlagi 5. amandmaja dogajale ena za drugo. Vprašanja, na katera so se te zavrnitve nanašale, pa so bila vedno povezana z osebnimi prepričanji zaslišanih in njihovo pripadnostjo komunistični stranki ali organizaciji, ki je bila obravnavana kot komunistična. Pri eni izmed drugih prič, ki se je sklicuje na 5. amandma, je prišlo tudi do sklicevanja na druge amandmaje Ustave ZDA (1.⁵¹, 9.⁵² in 10.⁵³ amandma).

Sklicevanje na pravico do zavrnitve odgovora se je v zaslišanjih izkoristilo za prikaz slabosti ameriškega sistema in same Ustave ZDA. Pravica do takega odgovora se zaslišanim sicer ni odvzela, vendar pa je bilo jasno nakazano, da taka uporaba Ustave ni zaželeno in da

⁵⁰ 5. amandma k Ustavi ZDA: Nihče ne sme biti poklican na odgovornost za kaznivo dejanje, ki se kaznuje s smrtjo, ali za kakšno drugo sramotno kaznivo dejanje, razen na podlagi obtožbe ali obtožnice Velike Porote, vendar to ne velja v primerih, ki nastanejo pri vojaških pehotnih ali mornariških enotah, ali pri Obrambni Gardi, ko gre za dejansko služenje v času Vojne ali javne nevarnosti; prav tako se nikogar življenje ali telesa za isti postopek ne sme dvakrat ogroziti, in tudi nihče ne more biti prisiljen, da bi v kaki kazenski zadevi pričal zoper sebe, ali da bi mu bili brez dolžnega postopanja v skladu s pravom odvzeti življenje, svoboda ali lastnina; prav tako se zasebne lastnine ne sme odvzeti za javno uporabo brez pravične odškodnine. (Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili 2006)

⁵¹ 1. amandma k Ustavi ZDA: Kongres ne sme sprejeti zakona, ki bi se nanašal na ustanovitev religije, ali bi prepovedal svobodno izpovedovanje vere; ali omejil svobodo govora ali tiska; ali pravico ljudi, da se mirno zbirajo, ter da naslavlajo na Oblast peticije za rešitev težav. (Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili 2006)

⁵² 9. amandma k Ustavi ZDA: Našteta določenih pravic v Ustavi se ne sme razlagati na način, ki bi zanikal ali razvrednotil druge, ljudem pridržane pravice. (Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili 2006)

⁵³ 10. amandma Ustavi ZDA: Pristojnosti, ki z Ustavo niso dodeljene Združenim Državam, in tudi niso prepovedane Državam, so pridržane tem Državam ali ljudem. (Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili 2006)

predstavlja nekakšno pomanjkljivost in zlorabo sistema in Ustave, ne pa državljansko pravico in svoboščino.

Za podrobnejšo predstavitev in prevod sem izbrala samo enega izmed številnih primerov, ki kažejo, kako so zasliševalci sklicevanje na 5. amandma ameriške Ustave uporabili za jasne namige, da priča noče razkriti resnice o svoji skrivni, nezakoniti in protidržavni dejavnosti. Ustavno pravico do zavrnitve odgovora so zaslišanemu milostno priznali. Še prej so jo jasno omalovaževali in jo prikazali ko priložnost, za katero se lahko skrijejo zarotniki in zarotniška dejanja.

Odlomek sem vzela iz sredine zapisnika prvega zaslišanja glavnega osumljenca Juliusa Reissa, kjer je bil zasliševalec McCarthy in je v odlomku imenovan z oznako *PREDSEDUJOČI*. Odlomek je prevod iz angleščine.

PREDSEDUJOČI: Naj vam zastavim vprašanje: Ali vam je znano kaj ilegalnega v zvezi z vašo pridobitvijo službe – kaj ilegalnega, kar ste storili vi, ne kdo drugi?

G. REISS: Odklanjam odgovor na osnovi petega amandmaja.

PREDSEDUJOČI: Se vam zdi, da če bi odgovorili po resnici, da bi vas odgovor lahko inkriminiral?

G. REISS: Mislim, da v luči -

PREDSEDUJOČI: Prosim govorite glasneje. Ne -

G. REISS: Da, v luči zdajšnje situacije in okoliščin, izhajajočih iz nje, moram zavrniti odgovor, ker bi me ta lahko inkriminiral.

PREDSEDUJOČI: Vprašanje je, ali zavračate odgovor, ker mislite, da bi vas lahko inkriminiralo, če bi odgovorili po resnici?

G. REISS: Ne. Ponovil bi rad odgovor, da v luči sedanje splošne politične situacije čutim, da bi me lahko kakršenkoli odgovor inkriminiral ali me osramotil.

PREDSEDUJOČI: V teh okoliščinah vam privilegij ni dovoljen. Če govorite o kakršnemkoli odgovoru, je to krivo pričanje. In to veste. Vprašanje se glasi: Ali mislite, da bi vas lahko, če bi odgovorili po resnici, odgovor inkriminiral?

G. REISS: Pravim, da je v odgovoru – da sem v odgovoru povedal resnico.

PREDSEDUJOČI: Ne slišim.

G. REISS: Pravim, da sem vključil v odgovor resnico.

PREDSEDUJOČI: Zastavljam vprašanje: Ali mislite, da bi vas, če bi odgovorili po resnici to lahko inkriminiralo? Odgovor je da ali ne.

G. REISS: Mislim, da sem že povedal, da bi me lahko odgovor inkriminiral, v luči zdajšnjih okoliščin.

PREDSEDUJOČI: Če bi odgovorili po resnici.

G. REISS: Da bi me lahko, če bi odgovoril po resnici, ta odgovor inkriminiral v zdajšnjih okoliščinah.

PREDSEDUJOČI: Potem ste upravičeni do privilegija.

(Permanent Subcommittee on Investigations 2003a: 1817, 1818)

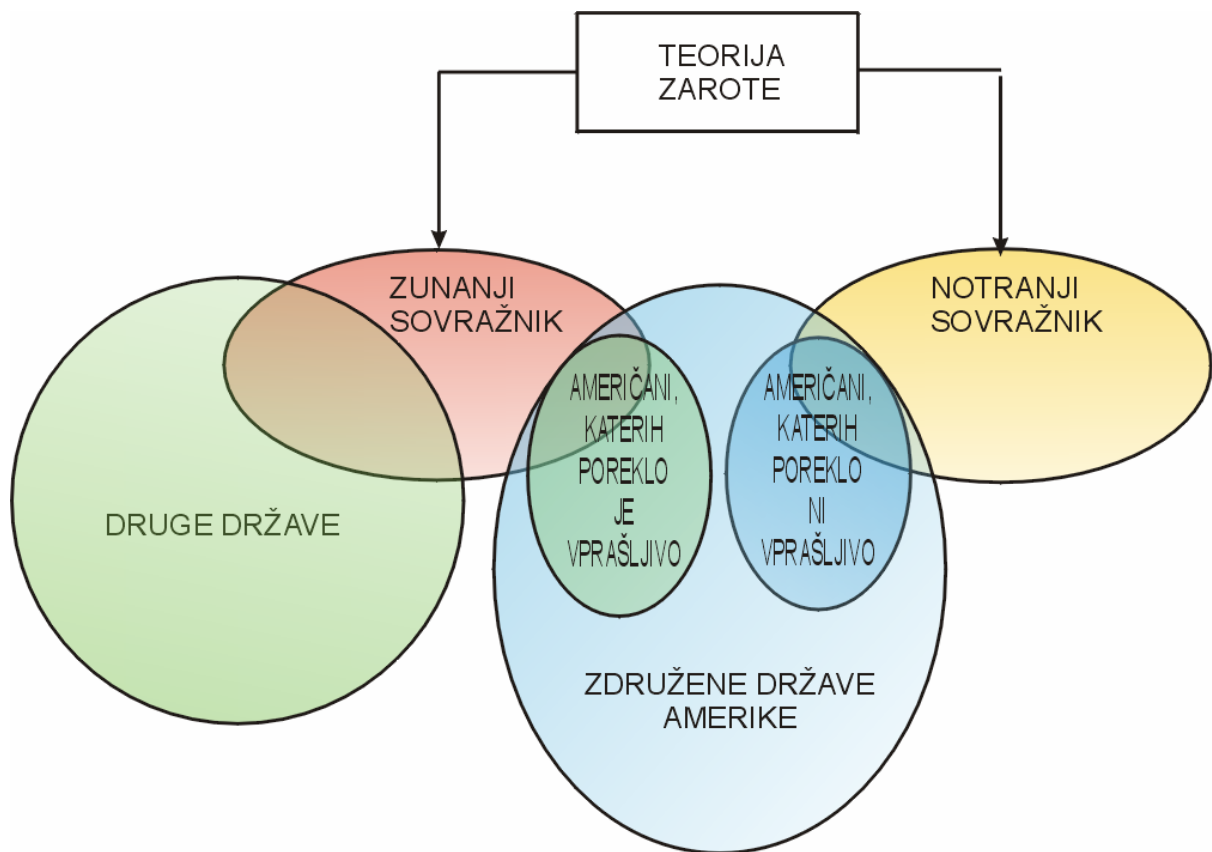
Inkriminacija osumljenega je bila v prvem delu zaslišanja že opravljena, seveda ne z njegovimi priznanji, ampak z vprašanji in trditvami zasliševalcev, ki so razkrivali njegovo dvojno identiteto, pripadnost komunizmu, širjenje komunističnih idej in simpatiziranje s sovražnimi komunističnimi državami. Že takrat se je pojavljala beseda ilegalno kot sopomenka za sovražno in v tem smislu jo je bilo mogoče razumeti tudi v predstavljenem odlomku.

Mitološki diskurz se je v primeru makartizma obnašal zelo ekspanzionistično. Bil je poln mitoloških projekcij, ugibanj, predstav. Prevzemal je splošni jezik in ga podrejal svojim pravilom, nato pa spet vračal v družbo in ga ponujal kot splošno sprejeti govor. Retorika, ki jo je uporabljal nosilec mitologije v primeru makartizma, ni bila lastna samo makartizmu. Zasledimo jo lahko v večini političnih mitologij in tudi v vsakdanjem diskurzu politikov. Posebnost mitološkega diskurza v makartizmu je bila predvsem v številu poudarkov in izpostavljanju komunizma in komunistov.

4. 4 TEORIJA ZAROTE: MESTO IN PODOBA MITOLOŠKEGA SOVRAŽNIKA

Mitologija o komunističnem sovražniku, ki ogroža ZDA, je v času makartizma doživljala svoj razcvet. Kazala se je kot splošno sprejeta predstava o dualistično razdeljenem svetu in nujnosti, da se zarotniška, sovražna in nevarna komunistična stran razkrije in uniči. Mitološki sovražnik naj bi deloval od zunaj in od znotraj države in z njegovim zarotniškim delovanjem se je pojasnjevalo nepravilnosti, težave in druga dogajanja v ameriški družbi. Podoba mitološkega komunističnega sovražnika je imela ozadje, ki je dopuščalo dopolnjevanje z novimi posamezniki in skupinami. Kdor je dvomil, izražal pomisleke ali odpiral kritično diskusijo, je bil ožigosan kot drugi, zli pol; obravnavati pa se ga je začelo kot sovražnika in zarotnika. Skozi mitološki diskurz zasliševalcev se je kazalo, da so usmerjeni proti posameznikom in skupinam, ki so kakorkoli nekonformni in nekompatibilni z mitološkim konstruktom.

Argumentacija in artikulacija o sovražnem delovanju zaslišanih mi je omogočila, da sem jih razvrstila v posamezne skupine. Teorija zarote o komunističnem sovražniku v makartizmu je ustvarila dve vrsti sovražnika: zunanjšega in notranjšega. Zunanji sovražnik je bil pozicioniran tako zunaj kot znotraj samih ZDA. V drugih državah ni bil vprašljiv, navadno je obstajal kot pripadnik komunizma in bil tako tudi poimenovan. Zunanjšega sovražnika znotraj ZDA so predstavljali kot Američana, katerega poreklo je bilo vprašljivo. Druga vrsta sovražnika, notranji sovražnik, je obstajala samo znotraj ZDA. To skupino so predstavljali Američani, katerih poreklo ni bilo vprašljivo, vendar pa je bila vprašljiva njihova lojalnost narodu in državi. Podoba tega sovražnika je bila tista, ki je bila osnova makartizma in je bila najbolj izkoriščana v politični mitologiji.

Graf 4. 2: Mitologija sovražnika v makartizmu

S pomočjo teorije zarote in drugih sredstev se je ustvarjalo podobo mitološkega sovražnika. Vsaka dominantna in avtoritarna politična opcija namreč "stalno izpostavlja obtožbe o obstajanju zarote, da bi se s tem namenom rešila namišljenih ali pravih sovražnikov, sumljivih ali neposlušnih oseb, da bi izvedla čistke in jih opravičila, da bi prikрила lastne napake in se ognila neprijetnostim". (Girardet v Velikonja 2003: 61)

Dominantne politične skupine, ki uporabljajo teorijo zarote, v veliki meri ustvarjajo vladajočo politično prakso. Včasih je teorija zarote povsem neodvisna od političnih opcij in jo te le izrabljajo v svoje namene. Vedno pa se postavlja vprašanje, v kolikšni meri je teorija zarote del politične prakse. So dominantne politične skupine vedno vladajoča opcija ali so lahko tudi opozicijske? Iz obravnavanega primera je razvidno, da je bila ta teorija zarote vedno del politične prakse, ni pa jasno, ali je izšla iz vladajoče ali opozicijske opcije. Razvidno pa je, da so jo politične skupine obeh opcij izrabljale in uporabljale, torej sta jo vsaj nekaj časa tudi obe strani soustvarjali. Na višku makartizma je glavni nosilec mitologije, McCarthy, pripadal takrat vladajoči republikanski opciji.

Morda bolj kot se je družba takrat zavedala, je ta teorija zarote kazala in izpostavljala pomanjkljivosti in slabosti ameriškega sistema. McCarthy je napadal (politični) sistem,

katerega del je bil, in izpostavljala njegove pomanjkljivosti, predvsem možnost infiltracije in izdaje. Na koncu sta se on in njegov način dela izkazala za pomanjkljivost in slabost sistema. Iz ene teorije zarote je nastala nova, ki je prav tako izpostavljala slabosti sistema. Teorija zarote, ki ustvarja notranjega sovražnika, ostaja del političnega sistema in element, ki ga vsebuje tudi politična praksa. Dominantne politične skupine in vladajoča elita sprejemajo in uporabljajo teorijo zarote pri oblikovanju politike, političnih predstav in same politične prakse.

Problem teorije zarote, ki jo je McCarthy podpiral in ustvarjal, ni bil v tem, da so v njej hoteli komunisti postati Američani in se tako infiltrirati v ZDA, problem naj bi bil v tem, da so hoteli Američani postati komunisti in izdati ZDA. Zarota naj bi bila v tem, da so lastno družbo izdajali njeni pripadniki, vladajoča elita in politični sistem pa sta to dopuščala. Tako je nosilec mitologije skozi teorijo zarote in podobo sovražnika, ki je izhajala iz nje, izpostavljala slabosti družbe in posameznikov v njej. Sam se je predstavljal kot posameznik brez slabosti, ki jih je pripisoval drugim. Ker je nosilec mitologije verjel, da so komunisti pripravljeni storiti vse za prevzem oblasti v ZDA in za zamenjavo sistema tudi začeti vojno, je bil tudi on v svojem pregonu komunistov pripravljen uporabiti vsa sredstva. Zaupanje in vera v nosilce mitologije sta popustili prav zaradi 'približevanja' komunistom. McCarthy, ki ga je bilo moč videti v javnosti, je kazal vse preveč lastnosti, ki se jih je pripisovalo komunističnemu sovražniku. Zaupanje v McCarthyja se je vztrajno manjšalo v političnem in družbenem življenju. Hkrati je začel izgubljati vlogo glavnega nosilca mitologije. To ni vplivalo na obstoj mitologije, mita in teorije zarote. Mitologija o komunističnem sovražniku je ostala, vendar sta se njena pomembnost in napadalnost zmanjšali. Teorija zarote o komunistični infiltraciji v ZDA je zamrla, ker je izginil glavni nosilec mitologije in ker ni bilo več ustreznih okoliščin za njen obstoj in nadaljevanje. Zamenjala jo je teorija zarote, katere center je bil zunanji sovražnik, še vedno pa je bilo govora o infiltraciji, komunistih in komunistični nevarnosti.

5 ZAKLJUČEK

Iz teorije in prakse je razvidno, da je mitologija sovražnika ena izmed temeljnih mitologij vsake družbe. Prav tako je bilo tudi iz obravnavanega obdobja makartizma razvidno, da kljub zatonu mitologije komunističnega sovražnika po tem obdobju ta ni povsem izginila iz ameriške družbe in je ta konkretna mitologija v blažji obliki nastopala v ameriški družbi tudi že pred vzponom makartizma in tudi po njegovem padcu. Kako se posamezna mitologija sovražnika razvija, je odvisno od sovpadanja številnih dejavnikov. Najpomembnejši so:

- dejavniki znotraj družbe,
- dejavniki izven družbe,
- nosilci mitologije in njihov vpliv,
- odzivi družbe na mitologijo.

V primeru makartizma in obravnavanega primera mitološkega komunističnega sovražnika lahko ugotovimo, da so bile okoliščine ugodne za razvoj 'posebne vrste' mitološkega sovražnika, to je notranjega mitološkega sovražnika. Konstrukt, ki se ga je predstavljalo družbi, je bil zgrajen na že obstoječih predstavah posameznikov in se ga je z uspešnim manipuliranjem oblikovalo v podobo notranjega mitološkega komunističnega sovražnika. Mitologija o notranjem sovražniku v makartizmu je postajala vedno bolj agresivna, njena realnost je začasno postala realnost družbe. Nato so jo glavne politične institucije, idejni tokovi in ideologija sčasoma zavrnili in se ji odpovedali.

Podoba notranjega komunističnega sovražnika je kot sovražnike slikala predvsem Američane, ki so s tako ali drugačno lastnostjo motili podobo vzornega Američana. Prav to pa je na koncu odvrčalo od te mitologije in McCarthyja. Amerika je s svojimi razlikami, raznovrstnostjo in obljubo svobodne dežele bila dom preveč različnim prebivalcem in državljanom, da bi se lahko večina poistovetila s podobo Američana z enim samim pravim poreklom, kulturo, preteklostjo in moralo, ki sta jo promovirala McCarthy in makartizem. Ta se je pri izgradnji podobe sovražnika posluževal vseh tehnik, ki jih poznamo in se uporabljajo pri gradnji konstrukta mitološkega sovražnika. Uporabil je:

- delegitimacijo,
- diskreditacijo,
- depersonalizacijo,
- dehumanizacijo,
- končni obračun s posameznikom.

Izgradnja podobe sovražnika se je v makartizmu začela z delegitimacijo in diskreditacijo prič, sledila jima je uporaba depersonalizacije in dehumanizacije teh istih oseb. Nosilec mitologije ni pomišljal o uporabi končnega obračuna s posameznikom, ki je bil označen za sovražnika. Obračun je bil pogosto izveden že na zaslišanjih ali pa se je zgodil posledično v medijih. Podoba notranjega sovražnika ni obremenjevala samo skupin, ki so bile označene kot sovražniki, začela je načenjati svoboščine in pravice vseh državljanov. Delitev na dobro in zlo, nas in vas, desno in levo, nedolžne in krive se je spustila na raven vsakdanjega življenja in življenje večine prebivalstva v ZDA je zato postajalo vedno bolj nevzdržno.

Nosilci mitologije komunističnega sovražnika, torej nosilci makartizma, so v veliki meri za svoje namene izrabljali in uporabljali teorijo zarote o komunistični infiltraciji. Uspešno so izrabili dejstvo, da teorija zarote za svoje delovanje v družbi in mitologiji ne potrebuje izrednih družbenih okoliščin, ki bi jo sprožile, in tako uspeli ustvariti mitologijo sovražnika v dokaj mirnem in ekonomsko stabilnem obdobju.

Ustvarjalec oziroma začetnik teorije zarote pogosto ostane predmet ugibanj še dolgo po njenem nastanku in zatonu. Do tega prihaja zaradi lastnosti teorije zarote, da je v svojih začetkih nejasna oziroma skriva svojega ustvarjalca pred družbo. Kasnejše faze teorije zarote so veliko bolj jasne. Razvidno je, kdo teorijo zarote v neki mitologiji vzdržuje v javnosti in je v tistem trenutku njen glavni nosilec. Oseba, ki ga družba sprejema kot vodilnega nosilca mitologije, se tako lahko spreminja oziroma zamenjuje. V končni fazi, če do nje pride, se teorija zarote izniči. To se zgodi z razjasnitvijo njene praznosti in skonstruiranosti, razkritjem njenega ustvarjalca ali preprostim prenehanjem teorije zarote. Včasih teorija zarote živi naprej v blažji obliki ali občasno doživi ponoven vzpon, v manjšem obsegu. Zamenjava nosilca mitologije v nekaterih primerih posledično prinese tudi zaton mitologije. Včasih je sprememba nosilca mitologije razložena z novo teorijo zarote, ki lahko ostane del že obstoječe ali pa deluje le kot razlagalno sredstvo nove mitologije.

V obravnavanem primeru nova teorija zarote govori o tem, da je bil McCarthy že od vsega začetka zarotnik, ki je deloval na svojo pest in je bil sovražnik ZDA in njihovega sistema. Ta teorija zarote je ostala del mitologije sovražnika iz obdobja makartizma. McCarthy je na koncu izgubil vse. K temu je pripomogel tako sistem kot on sam in njegov način delovanja. Njegov konec so vladajoča elita in dominantne politične skupine izkoristile in ga uporabile kot utemeljitev, da sta obstoječi sistem in njegovo delovanje boljša kot je bil oziroma je hotel biti makartizem.

McCarthy je kot nosilec mitologije svoje videnje sovražnika predstavil kot notranjega komunističnega sovražnika, ki je del komunistične zarote in infiltracije v ZDA. Ta notranji

sovražnik je v makartizmu odigral enako vlogo, kot jo ponavadi v mitologijah sovražnikov imajo zunanji sovražniki, bil je grešni kozel. Konstrukt in podoba notranjega sovražnika nista bila izbrana in ustvarjena zaradi 'pomanjkanja' zunanjih sovražnikov, izbrana sta bila, ker sta sovpadala z ameriškim nacionalizmom tistega časa, ki je kot vsaka taka ideologija težil k poenotenju in očiščenju Amerike.

5. 1 TEST HIPOTEZ IN RAZISKOVALNEGA VPRAŠANJA

Pri raziskovanju teorije zarote kot elementa politične prakse v obdobju makartizma sem sledila zastavljenim hipotezam. Najprej sem preverjala obe hipotezi na obravnavanem primeru in nato izpeljala odgovor na raziskovalno vprašanje.

Hipoteza 1: Teorija zarote pomaga pri konsolidiranju obstoječega političnega sistema in hkrati pomaga tudi pri diskreditaciji, marginalizaciji in likvidaciji skupin ali posameznikov.

Pri ugotavljanju veljavnosti te hipoteze na primeru makartizma v 50-ih letih 20. stoletja v ZDA sem prišla do zaključkov, ki so hipotezo potrdili. V teoriji je osnovo za tako razmišljanje mogoče najti, pritrtilne odgovore in potrditev hipoteze pa sem našla tudi v praksi. Večina teoretikov se namreč strinja, da se teorija zarote lahko uporabi tudi kot sredstvo, ki pomaga pri konsolidiranju političnega sistema, če je sovpadanje dejavnikov ustrezno. Brez analize primerov in pregleda teorije o mitologiji in teoriji zarote bi lahko sklepali, da teorija zarote v neki družbi služi uničevanju družbe in (političnega) sistema. Splošna predstava o teoriji zarote, ki je vsiljena družbi in posameznikom znotraj nje, je taka, da teorijo zarote predstavlja kot uničevalko sistema, negativni dejavnik, ki ga je potrebno odstraniti. Posledično se v družbi ustvarja vtis, da se z odstranitvijo oziroma ukinitvijo neke teorije zarote uniči tudi pomanjkljivosti, ki jih teorija zarote izpostavlja. Ali so te pomanjkljivosti odpravljene tudi zares, ni pomembno, pomembno je, da posamezniki v družbi mislijo, da so odpravljene, torej da so odpravljene v njihovih očeh. Ko se uniči teorijo zarote, se uniči tudi pomanjkljivosti, na katere je usmerjena, in se s tem konsolidira obstoječi politični sistem.

V politični praksi makartizma se je teorijo zarote uporabilo za konsolidiranje ameriškega demokratično-kapitalističnega sistema, ki mu je na neki točki grozil

komunistični sistem s svojo infiltracijo in s težnjo po prevzemu in spremembi oblasti v ZDA. Kako realna je ta grožnja bila, za teorijo zarote ni bilo pomembno.

Na koncu se je celoten ameriški sistem (politični in družbeni) obrnil proti takratnemu nosilcu makartizma in teorije zarote, ki je ogrožal temelj ameriške družbe in sistema, predvsem osebne svoboščine. Enako grožnjo je takrat ameriški družbi predstavljal komunizem, njegov uniformizem in kolektivizem. Ko se je situacija obrnila proti McCarthyju, so bili v očeh družbe uničeni tudi sovražniki, ki so obstajali v mitologiji sovražnika. Dominantne politične institucije, vodilni politiki in diskurzi so poskrbeli za iluzijo, da je z zatonom McCarthyja zamrla tudi mitologija o notranjem komunističnem sovražniku, saj naj bi bila dosežena zmaga nad sovražnikom. Vzpostavljeno je bilo stanje brez notranjega sovražnika. Ker ni prišlo do zamenjave sistema in ker je k temu pripomogla tudi sama teorija zarote o komunistični infiltraciji, lahko potrdimo prvi del hipoteze.

Pri preverjanju dela hipoteze o diskreditaciji, marginalizaciji in likvidaciji skupin ali posameznikov, se srečamo z negativnimi in razdiralnimi posledicami, ki jih ima teorija zarote v nekem političnem sistemu in družbi, pri tem pa ne gre za uničevanje političnega sistema. Negativne posledice te uporabe se poznajo predvsem na določenih skupinah in posameznikih znotraj sistema. Z usmerjenostjo na posamezno skupino ali posameznika, ki je označen kot sovražen, se ustvari v družbi in političnem sistemu ozračje, ki deluje na to skupino ali posameznika zelo odklonilno. Prihaja do diskreditacije, marginalizacije, v skrajnem primeru tudi do likvidacije (pri političnih, kulturnih, alternativnih... skupinah). Posledica takega obnašanja je uniformnosti in poenotenje družbe. V primeru makartizma je prihajalo do vseh treh oblik negativnega obravnavanja skupin ali posameznikov. Teorija zarote je z diskreditacijo delovala na vse skupine, ki so kazale simpatijo ali naklonjenost do komunizma, in ustvarjala enoumje v političnem sistemu. Posledično so se te skupine v družbi in politiki marginalizirale in tako izključile iz družbenega življenja in dialoga. Do likvidacij je prihajalo v primerih, ko so bili posamezniki obtoženi in obsojeni za komunistično vohunjenje in infiltracijo, torej izdajo, ki se kaznuje s smrtjo⁵⁴. Aretacije, zasliševanja in zaporne kazni so doletele mnoge posameznike in skupine, ki so bili razglašeni za sovražne in zarotniške. Diskreditacija in marginalizacija je segala do sorodnikov, prijateljev in znancev obtoženih ali zgolj osumljenih. Dominantne politične institucije so poskrbele, da se je vsakršno

⁵⁴ Kljub temu, da je bilo v času makartizma kar nekaj ljudi obsojeni vohunjenja, so bili večinoma pomiloščeni, oziroma se jim je zmanjšala kazen v zameno za sodelovanje. Najbolj odmevna pa je bila gotovo obsodba in nato usmrtitev zakoncev Rosenberg leta 1953, ki je potrjevala uporabo najbolj skrajnih oblik obračunavanja - likvidacije. (Douglas O. Linder 2001)

neprilagojeno obnašanje označilo kot sovražno in zarotniško. S tem je postala opravičljiva tudi izolacija ali celo izključitev takih skupin ali posameznikov iz družbe.

S temi primeri sem potrdila tudi drugi del hipoteze o represivnem delovanju teorije zarote v političnem sistemu, ki ga ta poizkuša konsolidirati.

Hipotezo o teoriji zarote kot dejavniku, ki pomaga pri konsolidiranju političnega sistema in hkrati pomaga pri diskreditiranju, marginaliziranju in likvidaciji skupin ali posameznikov, sem potrdila.

Hipoteza 2: Del političnega življenja neke družbe je tudi teorija zarote, s katero skušajo njeni zagovorniki razlagati določena dogajanja v družbi, obenem pa deluje diskriminatorno in celo uničevalno do nekonformnih skupin ali posameznikov v družbi.

Razlagalna vrednost in funkcija teorije zarote imata med teoretiki še več zagovornikov kot njena konsolidacijska narava. S teorijo zarote je mogoče razložiti karkoli, kar se je v družbi zgodilo, uporablja pa se jo lahko tudi za razlago dogodkov, ki prihajajo. Teorija zarote je predvsem razlagalec nerazumljivega in nepojasnjenega v družbi in tistega, kar je z vidika dominantnih političnih skupin in posameznikov slabo in jih ogroža. Kar dobi zanje sovražni predznak, postane zarota zoper celo družbo. Razlage, ki jih ponuja teorija zarote, so prepričljive in jasne, predstavljene brez sence dvoma in potrebe po dodatnem preverjanju, resnična dejstva se vključijo v vzorčno-posledične povezave, ki lahko pojasnijo vsa dogajanja, tudi najbolj neverjetna. Spremljajoče delovanje je usmerjeno v diskriminacijo in uničenje zarotnikov in njihovih morebitnih zagovornikov. Zgodovina (in razlage družbenega dogajanja, ki izhajajo iz nje) oziroma politično življenje, ki ga obvladujejo teorije zarote, pozna krute obračune z nekonformnimi skupinami ali posamezniki.

V obdobju makartizma so zagovorniki in nosilci teorije zarote o komunistični zaroti skušali z njo razlagati dogodke, ki so se dogajali v tistem času, pa tudi nekatere dogodke, ki so bili že zgodovina: domnevno prevlado komunistov v hladni vojni, vzpostavitev komunističnega režima na Kitajskem, korejsko vojno, atomsko bombo Sovjetske zveze. Razlagali so tudi možne dogodke v prihodnosti, s katerimi so strašili javnost: prevlado komunizma nad demokracijo in kapitalizmom, prevzem ameriške administracije, atomsko vojno. Razlagalna vrednost teorije zarote pa so seveda izkoristili tudi za razlago svojih lastnih dejanj in postopkov. Razlagalna funkcija je segla v vse segmente družbenega življenja. V končni fazi tudi na raven posameznikovega življenja, kjer se je interpretiralo dogodke iz njega. To je razvidno tudi iz obravnavanega primera, kjer se zaposlitev glavnega osumljenega Juliusa Reissa pri poljski delegaciji v OZN razlaga kot del komunistične zarote in infiltracije.

Teorija zarote je njenim nosilcem in zagovornikom zagotovo služila kot razlagalno sredstvo, to potrjuje prvi del hipoteze, ki govori o razlaganju določenih dogajanj v družbi.

Politični sistem ZDA, ki je temeljil na posameznikovich svoboščinah in demokraciji, je dopustil represivno obnašanje nosilcev teorije zarote, ki so pripadali dominantnim političnim skupinam. Posameznikom so se odvzemale pravice in svoboščine, krivi so bili preden jim je bila dokazana krivda, krivi so bili zaradi pripadnosti skupinam, ki niso nedvoumno sprejemale mitološkega konstrukta in iz njega izhajajočih razlag. Politični sistem, nosilci mitologije in dominantne politične skupine so počenjali tisto, za kar so obtoževali komunistični sistem, ki so ga preko makartizma poizkušali uničiti ali mu vsaj preprečiti širitev na Zahod.

Kot nekonformne skupine so se najprej pojavljale manjše skupine intelektualcev, umetnikov, Američanov z vprašljivim poreklom, zaposlenih pri tujih organizacijah in alternativcev. Krog potencialnih nekonformistov se je s stopnjevanjem represivnega delovanja širil do te mere, da ga ni bilo več mogoče označiti za nekonformno skupino. S tem preobratom so se dominantne politične skupine znašle na drugi strani, nekonformni so postali nosilci mitologije.

Razlagalna vrednost teorije zarote je bila v makartizmu učinkovita, dokler je imela mobilizacijski učinek in je večina članov političnega sistema in družbe sprejemala razlago, da preventivno preganjanje članov družbe služi uničevanju komunističnega sovražnika in odkrivanju infiltriranih komunistov.

Ali je bila teorija zarote ustvarjena prav za namen uničevanja sovražnikov je nemogoče odkriti. Dejstvo je, da je bila uporabljena kot razlaga za represivno in nedemokratično delovanje političnega sistema in politične prakse, ki se je manifestiralo kot preventivno preganjanje lastnih članov.

Na osnovi obravnavanja diskriminatornega in uničevalnega vedenja v obdobju makartizma sem potrdila tudi drugi del hipoteze, ki govori o diskriminatornem in uničevalnem vedenju do nekonformnih skupin ali posameznikov v družbi.

S potrditvijo obeh hipotez sem odgovorila tudi na raziskovalno vprašanje, teorijo zarote sem umestila v delovanje političnega sistema, v politično življenje in družbo samo. Umestitev teorije zarote kot elementa v politično prakso se tako ne zdi povsem nemogoča. Obravnavani primer makartizma dokazuje, da je teorija zarote element politične prakse. O obstoju in uporabi teorije zarote v politični praksi pa pričajo tudi številni drugi primeri:

- judovska zarota v Franciji,
- jezuitska zarota v Franciji,
- prostozidarska zarota v Franciji,
- udbomafijska zarota v Sloveniji,
- muslimanska teroristična zarota v ZDA,
- informbirojevska zarota v Jugoslaviji,
- južnjaška zarota v Sloveniji,
- ostanki komunizma v nekdanjih socialističnih državah...

Da bi lahko uporabo teorije zarote posplošili na vse politične prakse, se je potrebno vprašati, kdaj pride do uporabe teorije zarote in mitologije sovražnika. Pogosto do te uporabe pride, kadar dominantne politične skupine in vodilni politiki težijo k spremembi razmer ali celotnega političnega sistema ali k obrambi in ohranjanju sistema, ki naj bi bil ogrožen. V vseh primerih je potrebna velika družbena enotnost. Pri uporabi teorije zarote prihaja do ustvarjanja in uporabe tako zunanjega kot notranjega sovražnika. V obravnavanem primeru makartizma je konstrukcija podobe sovražnika, tako notranjega kot zunanjega, temeljila na teoriji zarote o komunistični infiltraciji in komunističnem sovražniku.

Zainteresirane in dominantne politične skupine in posamezniki izrabljajo in uporabljajo v sodobnih političnih mitologijah teorijo zarote kot element politične prakse. Skupaj z mitologijo sovražnika imata veliko mobilizacijsko moč in naj bi služili družbeno-integrativnim ciljem. Ponavadi se mobilizacijski učinek prevesi v represivno delovanje do nekonformnih skupin in posameznikov, kar lahko brez težav prepoznamo kot negativen učinek.

S potrditvijo hipotez sem potrdila obstoj teorije zarote kot elementa v politični praksi in njegovo uporabo v različnih okoliščinah. Ali torej lahko trdimo, da je teorija zarote v sodobnih političnih mitologijah eden izmed elementov vsake (vladajoče) politične prakse? Makartizem kot ena izmed sodobnih političnih mitologij daje pritrtilni odgovor na to vprašanje.

LITERATURA:

- Albert, Michael (2001): *Conspiracy Theory*. Dostopno na: <http://www.zmag.org/parecon/conspiracy.htm> (2. april 2004).
- Bielefeld, Ulrich (1998): *Stranci: prijatelji ili neprijatelji*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Biographical Directory of the United States Congress (2006): *Congressional Biographic Directory*. Dostopno na: <http://bioguide.congress.gov/biosearch/biosearch.asp> (15. maj 2006)
- Bučar, Bojko, Šabič, Zlatko, Brglez, Milan (2000): *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Douglas O. Linder (2001): *Famous Trials: Rosenberg Trial (1951)*. Dostopno na: http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/rosenb/ROS_TIME.HTM (4. september 2006)
- Eliade, Mircea (1986): Sveto in profano v modernem svetu. V: *Nova revija*. Letnik 5, št. 50/51, str. 904-908.
- FBI (2006): *Directors, Then and Now: John Edgar Hoover*. Dostopno na: <http://www.fbi.gov/libref/directors/hoover.htm> (24. marec 2006)
- Fried, Richard M. (1976): *Men Against McCarthy*. New York: Columbia University Press.
- Fried, Richard M. (1990): *Nightmare in red: the McCarthy era in perspective*. New York: Oxford University Press.
- Girardet, Raoul (2000): *Politički mitovi i mitologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Johnson, George (1995): *The Conspiracy That Never Ends*. Dostopno na: <http://www.santafe.edu/~johnson/articles.paranoia.html> (2. april 2004)
- Malinowski, Bronislaw (1999): Vloga mita v življenju. V: *Časopis za kritiko znanosti*. Letnik 27, št. 194, str. 33-43.
- Marcelli, Miroslav (2003): Roland Barthes: od zgodovine k sistemu, od sistema k besedilu. V: Roland Barthes: *Učna ura*. Str. 37-74.
- Matić, Milan (1984): *Mit i politika: razprava o osnovama političke kulture*. Beograd: NIRO: "radnička štampa".
- Office of the Clerk U. S. House of Representatives (2004): *Political Divisions of the House of Representatives (1789 to Present)*. Dostopno na: http://clerk.house.gov/histHigh/Congressional_History/partyDiv.html (15. maj 2006)
- Oshinsky, David M. (1985): *A conspiracy so immense*. New York: The Free Press.

Permanent Subcommittee on Investigations (2003): *Executive Sessions Of The Senate Permanent Subcommittee On Investigations Of The Committee On Government Operations: Volume 1*. Dostopno na: <http://a257.g.akamaitech.net/7/257/2422/06amay20030700/www.gpo.gov/congress/senate/mccarthy/83869.pdf> (1. marec 2006)

Permanent Subcommittee on Investigations (2003a): *Executive Sessions Of The Senate Permanent Subcommittee On Investigations Of The Committee On Government Operations: Volume 3*. Dostopno na: <http://a257.g.akamaitech.net/7/257/2422/06amay20030700/www.gpo.gov/congress/senate/mccarthy/83871.pdf> (1. marec 2006)

Radenković, Đorđe (1953): *O makartizmu*. Beograd: Znanje.

Rowe, Frank (1980): *The Enemy Among Us: A Story Of Which-Hunting In The McCarthy Era*. Sacramento, Cougar Books.

Senate Committee on Homeland Security & Governmental Affairs (2003): *Press Releases: Permanent Subcommittee on Investigations releases McCarthy era records*. Dostopno na: http://www.senate.gov/~gov_affairs/index.cfm?Fuseaction=PressReleases.View&PressRelease_id=290&Affiliation=C (5. junij 2006)

Senate Committee on Homeland Security & Governmental Affairs (2006): *History*. Dostopno na: http://www.senate.gov/~gov_affairs/index.cfm?Fuseaction>About.History (24. marec 2006)

Skušek-Močnik, Zoja (ur.) (1980): *Ideologija in estetski učinek: zbornik*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Štefančič, Marcel jr. (2003): *Makartizem*. Dostopno na: <http://www.mladina.si/tehdnik/200319/clanek/bushjoe/> (5. julij 2004)

The U. S. Senate Foreign Relations Committee (2006): *History of the Committee*. Dostopno na: <http://foreign.senate.gov/history.pdf> (24. maj 2006)

The White House (2006): *The Presidents of the United States*. Dostopno na: <http://www.whitehouse.gov/history/presidents/> (15. maj 2006)

U. S. Senate (2002): *About the Senate Committee System*. Dostopno na: http://www.senate.gov/general/common/generic/about_committees.htm (7. april 2006)

Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili (2006): Toplak, Jurij (ur.). Ljubljana, Nova obzorja.

Velikonja, Mitja (1996): *Masade duha: razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Velikonja, Mitja (2003): *Mitografije sedanjosti: študije primerov sodobnih političnih mitologij*. Ljubljana: Študentska založba.

Wikipedia (2006): *COINTELPRO*. Dostopno na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cointelpro> (24. maj 2006)

Wikipedia (2006a): *Joseph McCarthy*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_McCarthy (24. marec 2006)

Wikipedia (2006b): *Korean War*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Korean_war (15. maj 2006)

Wikipedia (2006c): *New Deal*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal (15. maj 2006)

Wikipedia (2006č): *Tydings Committee*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Tydings_Committee (24. marec 2006)

Wikipedia (2006d): *United States Senate Subcommittee on Internal Security*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Senate_Internal_Security_Subcommittee (15. maj 2006)